Розділ перший

Засніжена вітальня

Небо було майже чорне, зате сніг синювато виблискував під місячним сяйвом.

Море спало під товщею криги, глибоко у землі, поміж корінняччям. Лісовим мешканцям снилася весна. Проте весною ще й не пахло, бо зима щойно встигла ледь перевалити за Новий Рік.

Саме у тому місці, де Долина починала плавно підніматися й ставати схилом гори, стояв засипаний снігом будиночок. Схожий на чудернацьку кучугуру, він був дуже самотній на вигляд. Неподалік між крижаними берегами котила свої чорні-пречорні води річка – стрімка течія не давала їй замерзнути усю зиму. На місточку не виднілося жодних слідів, та й навколо будиночка дрімали неторкані снігові замети.

Усередині хатинки було тепло. У печі в льоху тлів торф. Місяць зазирнув до вікна й освітив убрані в білі чохли меблі та загорнену в тюль кришталеву люстру під стелею. У вітальні біля величезної кахляної печі спала довгим зимовим сном родина Мумі-тролів.

Вони завжди вкладалися до сну в листопаді, а прокидалися у квітні. Так робили їхні пращури споконвіку, а мумі-тролі дуже ревно притримуються традицій. Вони, як і їхні предки в давнину, перед сном понапихали свої животики ялиновою глицею. Біля ліжок стояло наготові те, що може знадобитися навесні: лопати, сонячні окуляри, смужки плівки, прилади для вимірювання сили вітру та інші необхідні речі.

Навколо панувала тиша, сповнена спокою та очікування.

Час від часу хтось важко зітхав уві сні й тісніше загортався у ковдру.

Смужка місячного світла помандрувала від крісла– гойдалки до обіднього столу, ковзнула по латунних кульках спинки ліжка і лягла просто на мордочку Мумі-троля.

А тоді сталося те, чого ніколи не траплялося, відколи перший в роду мумі-троль заліг у зимовий сон. Малюк прокинувся і вже не зміг заснути знову. Він розглядав місяць за вікном та крижані візерунки на шибці, наслухав буркотіння печі у льоху. Сон не йшов, і це дуже його здивувало.

Урешті Мумі-троль встав і почалапав до Маминого ліжка. Обережно посмикав її за вухо, але вона не прокинулася, навпаки – солодко згорнулася калачиком.

"Якщо вже навіть Мама не прокинулася, то марна справа будити інших", – подумав Мумі-троль і почовгав далі чужим загадковим будинком. Годинники давно зупинилися, на всіх речах товстою верствою лежала пилюка. На обідньому столі у вітальні ще з осені стояла мисочка з ялиновою глицею. Угорі подзеленькувала у своєму тюлевому вбранні кришталева люстра.

Раптом Мумі-тролеві стало страшно, він немов прикипів до підлоги у теплій кімнаті, посеред місячної стежки і відчув себе неймовірно самотнім.

– Мамо! Прокинься! – загукав Мумі-троль, тягнучи з Мами ковдру. – Увесь світ запропастився!

Однак Мама не прокинулася. Її сни про літо стали, щоправда, трохи тривожними, але пробудитися вона не змогла. Мумі-троль скрутився клубочком на килимку біля її ліжка. Довга зимова ніч тривала далі.

Перед світанком сніг на даху заворушився. Він потроху зсувався униз, а потім рішуче перевалився через край і м’яко гупнув додолу. Тепер усі вікна затулило снігом, лише примарне сіре світло ледь пробивалося

досередини. Вітальня набула якихось нереальних обрисів, наче опинилася глибоко під землею.

Мумі-троль довго прислухався, нашорошивши вуха, потім запалив нічника і побрів до комоду почитати Нюхмумрикового весняного листа. Лист лежав на своєму звичному місці під маленьким трамвайчиком з морської шумки і не відрізнявся від інших схожих листів, які Нюхмумрик залишав після себе, вирушаючи у жовтні на південь.

Угорі стояло слово "Привіт!", написане характерними для Нюхмумрика великими круглими літерами. Сам лист був короткий.

"Хай тобі сняться солодкі сни! І не сумуй! Першого теплого весняного дня зустрінемося знову. Чекай мене, разом будуватимемо загату.

Нюхмумрик".

Мумі-троль перечитав листа кілька разів і раптом відчув, що голодний.

Він подався на кухню, яка також, здавалося, знаходилась глибоко в надрах землі. Тут панували зразковий лад і моторошна пустка. Пусткою віяло і від комори. Мумі-тролеві пощастило знайти лише пляшку перебродженого брусничного морсу та півпачки запилених хрустких хлібців.

Він примостився піл столом і заходився їсти, водночас перечитуючи ще раз Нюхмумрикового листа. Потім перевернувся на спину, задивившись на конструкцію столу знизу. Було дуже тихо.

– Привіт! – прошепотів сам до себе Мумі-троль. – Хай тобі сняться солодкі сни. І не сумуй! Першого теплого весняного дня, – заговорив він трохи голосніше, а тоді враз заспівав на повен голос: – Зустрінемося

знову! Зустрінемося знову, зустрінемося знову, настане весна, і буде тепло, і ми зустрінемося знову, знову, назавжди…

Та раптом урвав свій спів, помітивши під посудною шафкою двоє маленьких оченят, що зорили за ним.

Мумі-троль теж прикипів до них поглядом. Знову запала німотна тиша, як і перед тим. Очі враз зникли.

– Почекай! – злякано скрикнув Мумі-троль і порачкував до шафки, виманюючи гостя: – Виходь, будь ласка! Не бійся! Я добрий… Повернися, прошу…

Однак загадковий мешканець з-під шафки так і не повернувся. Мумі-троль виклав рядком на підлозі шматочки хрусткого хлібця і налив трішки брусничного морсу.

Коли він знову увійшов до вітальні, кришталеві підвіски люстри сумовито задзвеніли.

– Піду собі геть звідси, – похмуро кинув Мумі-троль люстрі. – Надокучило все, подамся на південь шукати Нюхмумрика.

Він спробував відчинити вхідні двері, але ті міцно примерзли. Кинувся до одного вікна, до іншого – жодне не піддавалося. Тоді Мумі-троль піднявся на горище, відчинив віконце і виліз на дах.

Хвиля холоду огорнула його з голови до п’ят. Йому забракло повітря, він послизнувся і безпорадно скотився униз.

Отак Мумі-троль опинився у новому для себе, небезпечному світі, ще й до того уперше в своєму житті вгруз у снігову кучугуру. Його оксамитову шкірку неприємно защипало, а в ніс ударив незнайомий запах. Запах був набагато гостріший, ніж усі інші відомі йому запахи, і

наганяв трохи страху. Зате він одразу очуняв від сонливості й зацікавився.

Сіра імла згустилася над Долиною – не звично зеленою, а вкритою білим покривалом. Там, де раніше кипіло життя, зараз ніщо не ворушилося. Навкруги панувало безгоміння. Усе гострокутне набуло округлих обрисів.

– Це сніг, – прошепотів Мумі-троль. – Мамі доводилося колись чути розповіді про сніг.

Без відома Мумі-троля його оксамитове хутро почало відростати й перетворюватися на зимову шубку. Це, звичайно, забирає чимало часу, але процес вже пішов. І на тому спасибі.

Мумі-троль тим часом, важко переставляючи лапки, брів глибоким снігом, аж доки добрався до річки, тієї самої веселої річки з прозорою водою, що дзюркотіла почерез садок родини Мумі-тролів. Але зараз річка була не схожа на себе – чорна та байдужа. Вона також належала до того нового світу, в якому Мумі-троль почувався чужаком.

Про всяк випадок малюк поглянув на місток, на поштову скриньку – усе на своїх місцях. Підняв покришку скриньки, однак нічого, окрім сухого торішнього листя, в ній не знайшов.

Мумі-троль уже звик до запаху зими, він йому більше не дошкуляв.

Мумі-троль глянув на жасминовий кущ, що перетворився на жалюгідне плетиво голих гіллячок, і з жахом подумав: "Жасмин помер… Увесь світ помер, доки я спав. Він не придатний для життя мумі-тролів. Цей світ чужий, я не знаю, кому він належить. Може, Марі…"

Мумі-троль повагався якусь мить, але потім вирішив, що тинятися без сну поміж поснулих ще гірше, тож проклав перші сліди через місток і

подибав у напрямку гір. Вервечка слідів, ледь помітна у снігу, впевнено вела поміж деревами саду на південь.

Розділ другий

Зачарована купальня

Понад берегом моря, трохи далі на захід, метушливо стрибало туди й сюди по снігу маленьке білченя. То було дуже нерозважливе маленьке білченя, яке полюбляло думати про себе як про "білченя з гарненьким хвостиком.

Зрештою, думало воно не часто і ніколи глибоко не замислювалося. Зазвичай жило відчуттями та сприйманням на дотик. Ось і зараз воно відчуло, що його підстілка у кублі збилася і стала твердуватою, тож подалося на пошуки нової.

Щоб не забути, що шукає, білченя раз у раз бубоніло собі під ніс: "підстілка… підстілка…" Воно ж було таке забудькувате.

Білченя стрибало вдовж і впоперек, то забігало між дерева, то вистрибувало на кригу, запихало носика у сніг, принюхуючись, задирало угору мордочку, трясло голівкою і знову заходилося петляти засніженим берегом. Урешті добралося до печери і шмигнуло досередини. А опинившись так далеко, враз розгубило всю пам’ять, цілком забуло про пошуки нової підстілки, натомість вмостилося на своєму хвостикові та замислилося, чи не пасувало б йому ймення "білченяти з чудовими вусиками".

На долівці, перед наметеною вітром сніговою кучугурою при самому виході з печери, хтось постелив солому. На соломі стояла картонна пачка з діркою для повітря у покришці.

– Чудасія, – мовило здивовано білченя. – Раніше тут цієї пачки не було. Щось тут не те… А може, печера не та? А може, я зовсім не те білченя, хоча вірити у таке не хочеться…

Воно розколупало кутик покришки і запхало досередини голову. Там, у теплі, лежало щось м’якеньке і приємне на дотик, що відразу нагадало йому про підстілку. Гострі зубки білченяти швидко вигризли дірку і витягнули з пачки жмут вовняної пряжі. Воно почало тягати жмут за жмутом – нагребло цілу купу. Працювало, мов шалене, у хід пішли усі чотири лапки.

Білченя дуже втішилося і повеселіло.

Раптом щось спробувало вкусити білченя за лапку. Воно блискавично вистрибнуло з пачки, на мить завагалося, але цікавість перемогла страх.

З дірки у покришці поволі висунулася голова якоїсь розлюченої істоти з розчухраним волоссям.

– Ти розум маєш? – зарепетувала Маленька Мю, бо то була саме вона.

– Не знаю, мабуть, ні, – відповіло білченя.

– Ти мене розбудив! – суворо вичитувала йому Мю. – І з’їв мій спальний мішок. У чому справа?

Але білченя так розхвилювалося, що знову забуло, навіщо вискубало вовну зі спального мішка Маленької Мю.

Мю, чмихнувши, вилізла з пачки, прикрила покришкою сплячу сестрицю, підійшла до виходу й помацала сніг.

– Ага, – мовила вона, – то ось який він на вигляд! Чого лише не вигадають!

Вона миттю зліпила сніжку і жбурнула, точно поціливши білченя. Потім Маленька Мю вийшла надвір з наміром стати володаркою зими. Але не встигла вона переступити поріг печери, як посковзнулася на слизькій гірці й боляче вдарилася, падаючи.

– Он як! – розлютилася Мю. – То так зі мною!

Та враз, уявивши собі, яка вона, мабуть, смішна з задертими догори ногами, голосно зайшлася сміхом. Приглядаючись до гірки, якийсь час розмірковувала, а тоді лиш мовила:

"Ага!" – і, сівши на задок, підстрибуючи на горбиках, полетіла далеко униз, аж на кригу.

Шість разів скочувалася вона з гірки до моря, коли нарешті відчула, що у неї змерз животик. Маленька Мю повернулася до печери, розштовхала свою сплячу сестрицю, витягнула її з картонної пачки. Мю, ясна річ, ніколи у своєму житті не бачила санчат, але якесь відчуття підказувало їй, що шматок картону дуже для цього згодиться.

Білченя ж тим часом забігло у ліс і розгублено переводило погляд з одного дерева на інше. Воно не могло, хоч умри, згадати, у дуплі якого дерева мешкає і чого шукало, стрибаючи снігами.

Мумі-троль ще не встиг далеко відійти, як попід деревами почала гуснути темрява.

З кожним кроком його лапи чимраз глибше поринали у сніг, який уже зовсім не тішив так, як раніше.

Навколо панувала цілковита тиша, ніде ані шелесне. Час від часу з гілок гупали додолу чималі шапки снігу. Якусь мить гілля ще погойдувалося, а потім знову завмирало.

"Увесь світ вклався до зимового сну, – думав Мумі-троль. – Лише я тиняюся і ніяк не можу заснути. Отак брестиму без кінця і краю, минатимуть дні, тижні, аж врешті сам обернуся на снігову кучугуру, і ніхто не знатиме, куди я подівся".

Ураз ліс перед ним розступився, відкриваючи нову долину. По інший бік долини виднілися Самотні Гори. Гірські кряжі один за одним тягнулися на південь. Ще ніколи вони не видавалися такими самотніми, як нині.

Аж тепер Мумі-троль відчув, що мерзне не на жарт. Нічна пітьма виповзала з проваль і поволі дряпалася угору гірськими скрижанілими схилами. Засніжені відроги скель на тлі чорних ущелин здавалися зубами страховиськ, а навкруги, скільки сягало око, – чорно– біла пустеля.

– Ген за тими кряжами мандрує Нюхмумрик, – мовив сам до себе Мумі-троль. – Сидить собі десь та ласує помаранчами. Я би таки зважився податися на його пошуки, якби був упевненим, що він знатиме про те, як я дряпаюся верховинами, аби дістатися до нього. Але ось так, у цілковитій самоті, боюся…

Мумі-троль повернувся і поволі пошкандибав назад, ступаючи у власні сліди.

"Заведу всі годинники, – думав він. – Диви й весна надійде скоріше… Зрештою, хтось, можливо, таки прокинеться від гуркоту, якщо розбити якусь громіздку річ…"

Та Мумі-троль добре знав, що ніхто не прокинеться.

Несподівано щось його насторожило. Вервечка маленьких слідів перетнула його власні. Він завмер, довго до них приглядаючись. Якась жива істота, без сумніву, менша за нього, пройшла лісом не далі як півгодини тому, прямуючи в долину. Лапки істоти ледь приминали сніг.

Мумі-троль розхвилювався, спалахнув від кінчика хвоста до кінчиків вух.

– Почекай! – закричав він. – Не тікай від мене!

Хлипаючи, Мумі-троль спотикався у глибокому снігу, його раптом огорнув безмежний жах перед темрявою та самотністю. Той жах таївся у ньому від самої миті пробудження у сонному будинку, але тільки тепер вихлюпнувся назовні. Мумі-троль більше не гукав, боячись не діждатися відповіді. Не відводячи очей від ледь помітної у снігу вервечки слідів і без угаву рюмсаючи, він брів заметами.

І враз помітив вогник.

Хоч був він крихітний, увесь ліс сповнився м’яким червонявим сяйвом.

Мумі-троль заспокоївся. Він забув про сліди, рушив просто на вогник. Лише підійшовши ближче, збагнув, що то звичайна свічка, встромлена в сніг. Навколо свічки здіймалося щось на кшталт намету, вибудованого зі снігових кульок, які червоно-жовто світилися, наче абажур нічника вдома у Мумі-троля.

По інший бік лампадки хтось примостився у зручній улоговинці, дивлячись на суворе зимове небо та насвистуючи, хоч і стиха, та все ж…

– Що це за пісенька? – запитав Мумі-троль.

– Про мене! – відказав хтось із улоговинки. – Пісенька про Вітрогонку, яка змайструвала снігову лампадку, але у приспіві йдеться про інше.

– Зрозуміло, – мовив Мумі-троль і сів просто у сніг.

– Нічого тобі не зрозуміло, – добродушно заперечила Вітрогонка, підводячись, так що стало видно її светрик у червоно-білу смужку. – Бо у приспіві йдеться про таке, чого ніхто не розуміє. Зараз я думаю про північне сяйво. Невідомо, є воно насправді чи тільки ввижається. Усе страшенно непевно, і це мене заспокоює.

Вона знову вляглася у свою ямку й задивилася на небо, що встигло вже зовсім почорніти.

Мумі-троль задер мордочку і побачив угорі північне сяйво, якого ще жодному мумі-тролеві до нього не щастило побачити. Воно мерехтіло білими, блакитними й зеленкуватими барвами, заслонивши усеньке небо, немов тремкими фіранками.

– Гадаю, воно є насправді, – сказав Мумі-троль.

Вітрогонка не відповіла. Підповзла до лампадки і вийняла свічку.

– Візьмемо її з собою додому, – вирішила вона. – Бо ще, чого доброго, присуне Мара і всядеться на неї.

Мумі-троль поважно кивнув. Якось давно, однієї серпневої ночі, йому довелося бачити Мару. Сіра, холодна, мов крига, вона сиділа у затінку бузку і мовчки дивилася на них. Але ж як дивилася! Потім подалася собі геть, а місце, де вона сиділа, вкрилося памороззю.

На якусь мить Мумі-троль замислився, чи не з’явилася бува зима від того, що десять тисяч мар посиділо на траві? Але на цю тему він вирішив поговорити пізніше, коли ліпше познайомиться з Вітрогонкою.

Доки вони сходили униз схилом, зійшов місяць і залив світлом Долину. Будиночок Мумі-тролів самотньо дрімав за містком. Але

Вітрогонка прямувала не туди. Звернувши на захід, вона пішла навпростець голим садом.

– Тут росли яблука, – зауважив Мумі-троль, намагаючись підтримати розмову.

– А тепер росте сніг, – неуважно буркнула Вітрогонка, не спиняючись.

Вони зійшли до моря, що чорною попоною пітьми стелилося у безмежжя, обережно ступили на вузький причал, що з’єднував берег з купальнею.

– Тут я любив пірнати, – ледь чутно прошепотів Мумі-троль, дивлячись на жовту стерню осоки, що стирчала з-під криги. – Вода була дуже тепла, і я пропливав по дев’ять заходів під водою.

Вітрогонка відчинила двері купальні, увійшла досередини, поставила свічку на круглому столику, якого Тато Мумі-троля колись давно виловив у морі.

Нічого не змінилося у старій родинній купальні, збудованій на вісім кутів: пожовтілі вузли від сучків у дощаній обшивці стін, віконця з крихітними червоними та зеленими шибками, вузькі лавки та шафа для купальних халатів, надувний гемуль, якого ніколи не вміли надути до пуття.

Усе, як улітку, та все ж купальня загадковим чином не була схожа на себе колишню.

Вітрогонка зняла шапочку, котра негайно видряпалася по стіні й повисла на цвяшку.

– Я б теж хотів мати таку шапочку, – замріявся Мумі-троль.

– Не треба тобі шапочки, – відрізала Вітрогонка. – Помахаєш вухами і зігрієшся. А ось лапи у тебе дійсно мерзнуть.

Умить по підлозі причалапала пара вовняних шкарпеток і лягла до ніг Мумі-тролеві.

Одночасно спалахнув вогонь у триногій залізній пічці у найдальшому кутку, а хтось несміливо заграв під столом на флейті.

– Чому вони не показуються? – зачудувався Мумі-троль.

– Від своєї надмірної сором’язливості стали невидимими, – пояснила Вітрогонка. – Зі мною тут мешкають вісім крихіток-мишок.

– Це Татова купальня, – зауважив Мумі-троль.

Вітрогонка серйозно глянула на нього.

– Може, ти маєш рацію, а може, й помиляєшся, сказала вона. – Улітку – Татова, а взимку – моя.

На плиті пічки забулькотів баняк. Покришка сама піднялася, а ложка помішала юшку. Інша ложка підсипала солі і чемно повернулася на своє місце на підвіконні.

Надходила ніч, мороз почав притискати дужче, місячне сяйво переливалося у червоних та зелених шибках.

– Розкажи мені про сніг, – попросив Мумі-троль, вмощуючись на татовому вицвілому від сонця садовому стільчику. – Я не розумію, що це таке.

– Я теж не розумію, – відповіла Вітрогонка. – Здається, ніби він холодний, але у зробленій з нього сніговій хатці тепло. Гадаєш, він білий, однак інколи буває рожевий, а інколи – голубий. Може бути м’якіший за перину і твердий, наче камінь. Ніколи не знаєш з певністю…

Тарілка рибної юшки обережно перелетіла повітрям і опустилася на стіл перед Мумі-тролем.

– Де твої мишки навчилися літати? – поцікавився Мумі-троль.

– Ну-у, – неохоче протягнула Вітрогонка. – Не про все годиться випитувати… Можливо, їм хочеться мати свої таємниці. Не клопочи собі голову мишками. Та й снігом теж…

Мумі-троль взявся до юшки.

Він зиркнув на шафу у кутку і подумав: "Як тішить думка про те, що он там, у шафці, висить твій добрий старий купальний халат; що серед усього нового й тривожного є щось надійне та звичне". Мумі-троль знав, що його халатик був синього кольору, без петельки– вішака, а в одній з кишень напевно лежали сонячні окуляри.

Урешті він озвався:

– Там висять наші купальні халати. Мамин – у глибині шафки…

Вітрогонка простягнула лапку і перехопила у повітрі канапку.

– Дякую, – сказала вона, а тоді обернулася до свого гостя. – Ніколи не смій відчиняти ту шафку! Пообіцяй, що ніколи її не відчиниш!

– Нічого я не обіцятиму, – затято буркнув Мумі-троль, не підводячи очей від тарілки.

Раптом він відчув, що найважливішою зараз для нього справою було таки відчинити шафку й переконатися, чи висить там його халатик. Полум’я у пічці розгорілося і гуготіло в трубі. У купальні було дуже тепло, флейта під столом вигравала свою сумовиту мелодію.

Невидимі лапки прибрали порожні тарілки. Свічка догоріла, ґнотик утопився в калюжці воску. Тепер лише червоне око пічки та рожево-зелений візерунок віконних шибок на підлозі освітлювали кімнатку.

– Я спатиму вдома, – рішуче сказав Мумі-троль.

– Гаразд, – погодилася Вітрогонка. – Місяць ще не зайшов, тож ти легко знайдеш дорогу назад.

Двері самі відчинилися, і Мумі-троль ступив за порогом у сніг.

– Усе ж, – мовив він, – усе ж у тій шафці висить мій купальний блакитний халат. Спасибі за юшку!

Двері зачинилися за Мумі-тролем, і його знову огорнули місячне сяйво і тиша.

Він швидко зиркнув на скуте кригою море, і йому здалося, що далеко на видноколі незграбно прочовгала величезна постать Мари. Тієї Мари, яка здатна погасити усі свічки і знищити усі барви на світі. Вона ввижалася малюкові за кожною прибережною брилою, а у лісі її тінь привиджувалася за кожним деревом.

Урешті-решт Мумі-троль таки добрався до своєї сонної домівки. Він повільно видряпався на велетенську кучугуру з північного боку будиночка і поповз до залишеного прочиненим віконця на горищі.

Повітря у будинку було тепле й пахло мумі-тролями; кришталева люстра, упізнавши господаря, радо дзеленькнула. Мумі-троль притягнув

свій матрац і поклав його біля маминого ліжка. Мама ледь чутно зітхнула уві сні, щось пробурмотіла, але він нічого не зрозумів. Потім Мама засміялася сама до себе, відкотившись під стіну.

"Я тут уже чужий, – гірко подумав Мумі-троль. – І не лише тут. Не знаю, що відбувається насправді, а що – у снах".

Мумі-троль миттю заснув, тільки-но торкнувся подушки, а уві сні над ним розпростер свою привітну зелену тінь кущ бузку.

Маленька Мю лежала у своєму понівеченому спальному мішку і сердилася. Надвечір здійнявся вітер і задував просто у печеру. Мокра картонна пачка тріснула в трьох місцях, клапті вовни зі спального мішка безладно пурхали з кутка в куток.

– Гей, сестричко, прокидайся, – штурхнула крихітка Доню Мюмлі у спину. Однак Доня міцно спала і навіть не поворухнулася.

– Я починаю сердитися, – пригрозила Маленька Мю. – Один раз за стільки часу мені потрібна сестра, а вона не бажає прокидатися!

Мю, люто дриґаючи ногами, скинула з себе спальний мішок, підповзла до виходу з печери і заворожено задивилася у холодну пітьму.

– Ну, ви ще про мене почуєте! – буркнула вона похмуро і з’їхала з гірки униз.

Тут, на березі моря, було пустельніше, ніж на краю світу (якщо кому-небудь вдавалося добратися так далеко). З тихим шелестом широкими сірими віялами розвівався по кризі сніг. Узбережжя зникло у темряві ще до заходу місяця.

– Що ж, рушаймо! – скомандувала сама собі Маленька Мю, розгорнувши назустріч колючому північному вітрові свої спіднички.

Її понесло поміж сніговими наметами, вона ковзала, розчепіривши ноги та надійно утримуючи рівновагу, як і годиться справжній Мю.

Світло у купальні давно погасло, і, коли Маленька Мю минала хатинку на причалі, на тлі чорного неба виднівся лише силует гострого дашка. Однак їй зовсім не спало на думку: "Це ж наша стара купальня!" Натомість в носа ударив різкий небезпечний запах зими. Мю спинилася біля берега, щоб прислухатися. Ген далеко-далеко, у Самотніх Горах, завивали вовки.

– Ого, все стає набагато серйознішим, – пробубоніла вона й усміхнулася сама до себе у темряві.

Нюх підказував їй, що десь тут пролягає шлях до Долини Мумі-тролів та будиночка, де неодмінно знайдуться теплі ковдри, а може, навіть новий спальний мішок. І вона попростувала берегом, прямісінько поміж деревами.

Маленька Мю була така крихітна, що її лапки не залишали жодних слідів на снігу.

Розділ третій

Велика Холоднеча

Годинники знову зацокали. Мумі-троль завів усі годинники в будинку, щоб не почуватися надто самотнім. Але лік часу він втратив, тож виставив різні години – ану ж котрась виявиться правильною. Годинники почергово вибамкували години, інколи дзвенів будильник – ці звуки розраджували його. Та все ж Мумі-троль не міг забути найжахливішого – сонце більше не сходило. І це правда: вранішній сірий присмерк поволі переходив знову у довгу зимову ніч, а сонце навіть не з’являлося. Просто зникло, може, закотилося у космос? Спочатку Мумі-троль відмовлявся вірити у таке. Він довго чекав. Кожного дня сходив до моря, сідав на

березі і чекав, повернувшись мордочкою на схід. Однак нічого не відбувалося. Тоді повертався додому, щільно зачиняв віконечко горища і запалював на поличці кахельної печі довгу низку свічок. Той, що мешкав під посудною шафкою, так і не прийшов попоїсти, очевидно, жив своїм дуже таємничим і надзвичайно важливим життям.

У морі кригою сновигала Мара, поринувши у власні думки, які нікому не було під силу розгадати, а в купальні у шафці за халатами зачаїлося щось небезпечне. Що поробиш? Таке теж трапляється, хоч і не знати чому, і нічим тут не зарадиш…

Мумі-троль знайшов на горищі коробку з глянцевими листівками й зачаровано, з тужним захопленням розглядав барви літа. Чого на них лиш не було: квіти, сходи сонця, маленькі автомобілі з кольоровими колесами. Блискучі розкішні листівки нагадали йому про втрачений світ.

Спершу Мумі-троль розклав їх на підлозі у вітальні, а потім здогадався наклеїти на стіни. Він клеїв поволі та старанно, щоб заняття вистарчило надовго, а найгарніші листівки почепив над маминим ліжком. Мумі-троль дійшов аж до дзеркала, коли помітив, що зникла велика срібна таця. Вона завжди висіла ліворуч від дзеркала на стрічці, вишитій червоним хрестиком. Тепер залишилася тільки стрічка та темний овал на шпалерах.

Мумі-троль дуже схвилювався, бо знав, як Мама любила цю тацю. То була родинна реліквія, яку ніколи не брали до вжитку, і лише її єдину з-поміж усіх речей начищали до блиску напередодні Купала.

Стурбований Мумі-троль обшукав увесь будинок, але таці ніде не знайшов. Зате зробив відкриття, що зникло іще чимало речей: подушки і ковдри, мука і цукор, навіть каструлі. Навіть вишита трояндочками шапочка, якою накривали кавник, щоб не вистигав.

Мумі-тролеві стало дуже прикро, бо відчував свою відповідальність перед родиною, яка мирно спала. Спершу він запідозрив у злодійстві того, що мешкав під посудною шафкою, потім Мару і те страшне, що поселилося за халатами у купальні. Зрештою, поцупити речі міг будь-хто, бо зиму населяли дивовижні істоти, що поводилися дуже загадково.

"Треба запитати Вітрогонку, – подумав Мумі-троль. – Щоправда, я хотів покарати сонце й не виходити з дому, доки воно знову не з’явиться на небі, однак це важливіше…"

Вийшовши у сіру сутінь днини, Мумі-троль побачив перед ґанком чужого білого коня, що зорив на нього блискучими очицями. Мумі-троль боязко привітався, але кінь навіть не ворухнувся.

Тоді Мумі-троль збагнув, що кінь зроблений зі снігу. За хвоста правила мітла з дровітні, а замість очей виблискували уламки дзеркальця. Він побачив своє відображення у тих очах і налякався. Тому зробив добрячий гак і квапно потупцяв униз попри кущі жасмину.

"Якби ж тут був хтось із моїх давніх друзів, – думав Мумі-троль. – Звичайний, буденний, а не загадковий. Якби ще хтось прокинувся і не міг збагнути, що з ним і де він… Я б тоді сказав: "Агов! Як жахливо холодно, правда? Який бридкий цей сніг! Бачив, на що стали схожі кущі жасмину? Пригадуєш, улітку…" Ну і так далі…"

Вітрогонка сиділа на поруччі містка і співала: Вітрогонка звуся я, ліплю зі снігу я коня.

Рвоне галопом дикий кінь по кризі у морозну синь.

А верхи на коні надвечір помчить Велика Холоднеча…

Далі йшов незрозумілий приспів.

– Про що це? – розгублено запитав Мумі-троль.

– Про те, що увечері ми наберемо з річки води й обіллємо коня, – відповіла Вітрогонка. – Уночі він замерзне на кригу, а коли надійде Велика Холоднеча, помчить геть і ніколи більше не повернеться.

Мумі-троль помовчав якусь мить, а тоді озвався:

– Хтось виносить речі з нашої хати.

– Це ж добре, – бадьоро сказала Вітрогонка. – Навколо тебе надто багато речей. Тих, про які пам’ятаєш, і тих, про які мрієш…

І знову заспівала.

Мумі-троль відвернувся і пішов геть. "Вона мене не розуміє", – подумав він. Услід йому линула тріумфальна пісня.

– Співай собі, співай! – буркотів Мумі-троль, ковтаючи гіркі сльози. – Співай про свою гидку зиму з чорною кригою та непривітними сніговими кіньми, про всіх отих дивакуватих істот, котрі навіть носа не витикають зі своїх схованок!

Він тупцяв до виходу з Долини, люто копаючи сніг; сльози замерзали на самому кінчику носа. І раптом Мумі-троль заспівав свою пісню.

Він голосно викрикував слова своєї пісеньки, щоб їх почула Вітрогонка і теж розсердилася.

Ось такою злою була його літня пісня:

Гей ви, звірі пітьми, що снуєте усюди незримо.

Ви сонце украли, щоб стало так сіро і зимно.

Страшенно самотній, бреду собі, втомлені ніжки,

І згадую лагідне море, дерева й доріжки

До ясно-блакитного ґанку в квітучій Долині!

Не хочу я жити в засніженій мертвій країні!

– Коли на небі з’явиться сонце і простягне до вас своє проміння, побачите, якими недобрими ви були! – вигукував Мумі-троль, уже не турбуючись про дотримання рими.

Тоді я оселюся в соняшнику,

І буду качатись по теплім піску,

Весь день зазиратимуть в вікна мої зелені дерева, бджоли й джмелі,

І небо блакиттю засяє в вікні.

А сонечко жовте, як помаранча, світитиме тільки мені!

Коли Мумі-троль доспівав до кінця свою задерикувату пісеньку, довкола запала моторошна тиша.

Він завмер і прислухався, але ніхто йому не суперечив.

"Зараз, напевно, щось трапиться", – подумав він, хапаючи дрижаки.

І справді, трапилося.

Хтось котився униз схилом пагорба, здіймаючи вихори снігу навколо себе і репетуючи:

– Геть з дороги! Бережись!

Мумі-троль завмер, вибалушивши очі.

Просто на нього летіла срібна таця зі зниклою шапочкою-ковпаком на кавник.

"Не інакше, як Вітрогонка облила їх водою з річки, – з жахом подумав Мумі-тролль, – а тепер і таця, й шапочка ожили і втікають щодуху, щоб ніколи більше не повернутися!"

Зіткнення було неминучим. Мумі-троль відлетів убік, глибоко зарившись у сніг, а десь унизу чувся сміх Вітрогонки. До нього враз долучився інший сміх… Так сміятися могла лише одна-єдина істота в усьому світі.

– Маленька Мю! – загорлав Мумі-троль з ротом, напханим снігом.

Він виборсався з кучугури, не тямлячись від щастя. Зі снігу дійсно визирала Маленька Мю. Вона вирізала у кавниковій шапочці дірки для голови та рук, а там, де мав бути живіт, цвіла вишита троянда.

– Маленька Мю! – тішився Мумі-троль. – О, якби ти знала… Усе зовсім не те… так самотньо… А пригадуєш, улітку…

– Зараз зима, – урвала його Маленька Мю, витягаючи зі снігу срібну тацю. – Гарно беркицьнулася, правда?

– Я прокинувся і не міг заснути, – не слухаючи її, оповідав Мумі-троль. – Двері не відчинялися, сонце зникло, і навіть той, хто мешкає під посудним столиком…

– Так-так, усе зрозуміло, – весело підхопила Маленька Мю. – А потім ти обклеїв усі стіни глянцевими листівками. Дуже на тебе схоже… Цікаво, чи зможе таця ковзати швидше, якщо її натерти воском?

– Непогана ідея! – озвалася Вітрогонка.

– По кризі, напевно, летітиме ще швидше, – висловила здогад Маленька Мю. – Якщо у будинку Мумі-тролів знайдеться добре вітрило.

– І якщо не стихне вітер, – додала Вітрогонка.

Мумі-троль замислено подивився на обох, а тоді стиха сказав:

– Можете позичити мій сонячний тент.

По обіді ніс Вітрогонки відчув, що насувається Велика Холоднеча. Вона облила снігового коня водою з річки і наносила до купальні дров.

– Не виходьте нині з хати, – порадила своїм помічницям. – Бо вона ось-ось надійде.

Невидимі мишки закивали головами, а у шафі щось схвально зашаруділо. Тоді Вітрогонка подалася надвір, аби попередити решту.

– Не хвилюйся, – заспокоїла її Маленька Мю. – Як тільки мороз почне щипати за пальці, я відразу заховаюся в купальні. А Мюмлю завжди встигнемо прикрити соломою…

І крихітка помчала кригою на своїй срібній таці.

Вітрогонка попрямувала далі, в Долину. По дорозі їй стрінулося білченя з гарним хвостиком.

– Сьогодні увечері заховайся у дуплі, бо ось-ось прийде Велика Холоднеча, – застерегла вона малюка.

– Гаразд, – погодилося білченя. – Ти не бачила часом шишку, яку я заховав десь тут поблизу?

– Ні, не бачила. Пообіцяй не забути про те, що я тобі щойно сказала.

Не виходь з дупла, коли посутеніє. Це дуже важливо!

Білченя неуважно кивнуло.

Вітрогонка рушила до будиночка Мумі-тролів, видряпалася мотузяною драбиною на дах, відчинила віконце на горищі і покликала Мумі-троля.

Він саме лагодив купальну одежину родини, загниваючи дірки червоною бавовняною ниткою.

– Я хотіла лише попередити, що насувається Велика Холоднеча! – гукнула Вітрогонка.

– Ще більша? – запитав Мумі-троль. – Які ж ті холоднечі бувають?

– Ця найлютіша, – пояснила Вітрогонка. – Вона прийде просто з моря, коли спадуть сутінки і небо стане зеленим.

– Це жінка? – здивувався Мумі-троль.

– Так, до того ж дуже вродлива. Але остерігайся дивитися їй у вічі, бо замерзнеш на крижинку. Станеш схожим на хрусткий хлібець, і будь-хто зможе поламати тебе на маленькі шматочки. Тому увечері не виходь з будинку.

З тими словами Вітрогонка подалася геть.

Мумі-троль зійшов у льох, наповнив водою паровий котел, понакривав ковдрами свою сонну родину, а тоді завів усі годинники і покинув будинок.

Йому кортіло побачити Крижану Пані.

Коли Мумі-троль зійшов униз, до купальні, небо зблідло і почало набирати зеленкуватої барви. Вітер заснув, сухі мертві стебла осоки завмерли непорушно біля берега.

Він прислухався. Здавалося, сама тиша дуже тихенько щось собі наспівує. А може, крига, що чимраз тугіше сковувала море.

У купальні було тепло, на столі стояв блакитний чайник Мумі-мами.

Мумі-троль сів у плетене садове крісло.

– Коли вона прийде? – запитав він.

– Скоро, – відказала Вітрогонка. – Але ти не турбуйся…

– Я не турбуюся про Крижану Пані, турбуюся про інших. Про тих, кого зовсім не знаю. Скажімо, про того, хто мешкає під посудним столиком. Чи у моїй шафі – он там, у кутку. Чи про Мару, котра лишень знає, що мовчки витріщатися.

Вітрогонка замислено потерла носика.

– Бач, – мовила вона, – чимало таємничого і дивовижного трапляється лише взимку, а не влітку, восени чи навесні. Тоді з’являються розмаїті нічні створіння, яким ніде нема притулку. Мало хто вірить у їхнє існування. Увесь рік вони ховаються від сторонніх очей, коли ж оповитий спокоєм навколишній світ стає білим, ночі довгими, а все живе впадає у зимовий сон, виходять зі своїх сховків.

– Ти їх знаєш? – поцікавився Мумі-троль.

– Лише декого. Скажімо, отого, що мешкає під посудним столиком, знаю дуже навіть добре. Однак він ревно оберігає свої таємниці, тож я не зможу вас познайомити.

Мумі-троль пхнув лапкою ніжку стола і зітхнув:

– Зрозуміло, аякже. Але я не хочу жити серед таємниць! Що ж це за життя: потрапляєш у цілком новий для себе світ, а ніхто й не поцікавиться, звідки ти взявся і як жив раніше! Навіть Маленька Мю не бажає розмовляти про справжній світ.

– Нікому не відомо, який світ справжній, а який – ні, – сказала Вітрогонка, притиснувшись носом до шибки. – Он вона вже йде…

Маленька Мю розчахнула двері й шпурнула на підлогу срібну тацю, яка задзвеніла, падаючи.

– З вітрилом цілком незле, але тепер мені потрібна муфта, – заявила вона. – Скільки б я не кроїла, з шапки– грілки твоєї мами ніколи не вийде муфта. У такому вигляді, як зараз, її навіть їжакові-переселенцеві не подаруєш[7].

– Воно й видно, – Мумі-троль похмуро зиркнув на шапочку-грілку, якою Мумі-мама накривала кавник чи яйця до сніданку.

Маленька Мю пожбурила шапочку на підлогу, а одна з мишок-невидимок миттю викинула її до пічки.

– То що, скоро вона вже прийде? – нетерпеливилася Маленька Мю.

– Гадаю, так, – поважно відповіла Вітрогонка. – Ходімо поглянемо!

Вони вийшли на поміст купальні, витягнувши носики до моря.

Нічне небо мерехтіло зеленавими переливами, увесь світ, здавалося, був зроблений з тонкого скла. Навколо панувала непорушна тиша, великі яскраві зорі блищали над їхніми головами, віддзеркалюючись у лискучій крижаній поверхні моря. Було жахливо холодно.

– Так, – кивнула Вітрогонка, – вона вже йде. Повертаймося до хати…

Мишки покинули забави й притихли під столом.

Ген далеко кригою простувала Крижана Пані. Вона була біла, немов стеаринова, та якщо дивитися на неї через шибку праворуч, то здавалася рожевою, а якщо праворуч – то ясно-зеленою.

Раптом Мумі-троль відчув, що шибка стала такою холодною, аж йому заболів ніс, і він налякано відсахнувся.

Товариство сиділо навколо пічки, очікуючи приходу Крижаної Пані.

– Не дивіться туди, – порадила Вітрогонка.

– Ой, щось шкряботиться у подолі моєї спідничини, – сполошилася Маленька Мю, глянувши собі на коліна, але нічого там не побачивши.

– То мої налякані мишки, – пояснила Вітрогонка. – Не ворушися, вони зараз підуть собі…

У ту мить Крижана Пані пройшла повз купальню. Можливо, вона зазирнула досередини крізь вікно, бо враз потягло холодом, а розпечена до червона залізна пічка зблідла. Невдовзі усе минулося. Невидимі мишки засоромлено зістрибнули з колін Маленької Мю, усі кинулися до вікна.

Крижана Пані стояла біля самого берега, поросłого осокою, спиною до купальні, нахилившись над чимось у снігу.

– Там білченя, – сказала Вітрогонка. – Воно забуло, що треба сидіти вдома…

Крижана Пані схилила своє вродливе обличчя над білченям і знічев’я почухала його за вушком. А воно заворожено дивилося на неї, просто у холодні блакитні очі Пані. Крижана красуня усміхнулася і пішла далі.

А бідолашне білченя залишилося лежати догори лапками, застигле й скоцюрблене.

– Біда, – понуро буркнула Вітрогонка, натягаючи на голову шапку.

Вона відчинила двері, хурделиця увірвалася досередини. За якийсь час Вітрогонка повернулася і поклала білченя на стіл.

Невидимі мишки вмить принесли гарячої води, загорнули бідолаху в теплий рушник, але марно. Лапки його так само сумно стирчали догори, вусики навіть не здригнулися.

– Воно зовсім мертве, – діловито констатувала Маленька Мю.

– Принаймні побачило щось прекрасне перед смертю, – мовив тремтячим голосом Мумі-троль.

– Твоя правда, але зараз воно однаково нічого не пам’ятає, – заперечила Мю. – А я маю намір зробити собі теплу муфточку з його хвоста.

– Не смій! – обурився Мумі-троль. – Хвостик зостанеться разом з ним у могилці. Ми ж поховаємо білченя, правда, Вітрогонко?

– Гм, – відповіла Вітрогонка. – Невідомо, чи велика втіха мертвому від його хвоста…

– Не кажи раз у раз, що білченя мертве. Будь ласка! – попросив Мумі-троль. – Це так жахливо.

– Якщо хтось мертвий, то мертвий, – лагідно пояснила Вітрогонка. – Оце білченя з часом стане землею. А згодом на тому місці виросте дерево, по якому гасатимуть нові білченята. Хіба ж то так сумно?[8]

– Може, й ні, – змушений був погодитись Мумі-троль, шморгаючи носом. – Та у будь-якому випадку завтра його треба поховати, неодмінно разом з хвостом. Слід влаштувати пристойний похорон!

За ніч купальня дуже вихолола. Хоч вогонь усе ще горів у пічці, однак було помітно, що невидимі мишки втомилися. Під покришкою кавника, якого Мумі-троль приніс із дому, утворилася смужка криги.

Мумі-троль, зрештою, відмовився від кави на знак трауру за білченям.

– Мусиш мені дати мій купальний халат, – сказав він урочистим тоном. – Мама казала, що на похоронах усі мерзнуть…

– Відвернися і полічи до десяти, – звеліла Вітрогонка.

Мумі-троль відвернувся до вікна, почав лічити.

Коли дійшов до восьми, Вітрогонка уже зачинила двері до шафи і простягнула йому блакитний купальний халат.

– О, ти пам’ятала, що мій халатик блакитного кольору, – зрадів Мумі-троль.

Він запхав лапки до кишень, але сонячних окулярів там не виявилося, натомість знайшлося трохи піску та білий кулястий камінець. Мумі-троль стиснув камінчик у лапці. У його округлості немов причаїлося літо, здавалося, камінець ще навіть зберігав тепло сонячного проміння.

– У тебе такий вигляд, наче ти помилився і прийшов не на ту гостину, – шпигнула його Маленька Мю.

Мумі-троль навіть не глянув у її бік.

– То ви йдете на похорон чи ні? – запитав він суворо.

– Звичайно, йдемо, – потвердила Вітрогонка. – То було не таке вже й погане білченя.

– Особливо його хвостик, – додала Мю.

Вони загорнули білченя у стару купальну шапочку і вийшли на колючий мороз.

Сніг поскрипував під їхніми лапами, а з рота вихоплювалися клуби морозяної пари. Носи так задеревіли, що навіть наморщити їх не вдавалося.

– Але ж міцно хапає! – захоплено вигукнула Маленька Мю, стрибаючи по кризі.

– Може, ти б стрибала не так жваво, – дорікнув Мумі-троль. – Усе ж похорон, а не розвага!

Він не міг глибоко дихати, бо морозне повітря перехоплювало подих.

– Я ніколи не знала, що у тебе є брови, – зацікавлено приглянулася до Мумі-троля Маленька Мю. – Вони побіліли, і вигляд у тебе ще кумедніший, ніж звичайно…

– То мороз начепив брови, – суворо зауважила Вітрогонка. – А тепер помовч, бо ні ти, ні я нічогісінько не тямимо в похоронах.

Мумі-троль від тих слів повеселів. Він приніс білченя до свого будинку і поклав перед сніговим конем. Потім видряпався мотузяною драбиною, заліз через вікно і опинився у теплій сонній вітальні. Мумі-троль перетрусив усі шухляди, перевернув усе догори дном, але не знайшов того, чого шукав. Тоді підійшов до маминого ліжка і прошепотів своє запитання їй на вушко. Мама зітхнула, перевернулася на інший бік. Мумі-троль знову зашепотів.

І ось нарешті Мама з глибоким усвідомленням своєї ролі берегині традицій заговорила крізь сон: "Жалобні стрічки… у моїй шафі… на верхній поличці… праворуч…" За мить вона уже знову поринула у глибокий зимовий сон.

Мумі-троль витягнув зі сховку під сходами розкладну драбинку, добрався до горішньої полиці у маминій шафі, де знайшов пачку з

усіляким непотребом, який іноді теж може придатися: чорні жалобні стрічки і золоті стрічки для великих банкетів, ключі від будинку і колотило для розбивання бульбашок у шампанському, клей для порцеляни і запасні латунні кульки до ліжок…

Мумі-троль повернувся до друзів з пов’язаним чорною стрічкою хвостом. Вітрогонці він почепив на шапочку маленьку чорну кокарду. А Маленька Мю категорично відмовилася від будь-яких жалобних декорацій.

– Не вважаю доречним демонструвати своє горе чор– ною кокардою! – заявила вона.

– Якщо у тебе справді горе, я ладен погодитися з тобою, – ущипливо відказав Мумі-троль. – Але ж у тебе його немає…

– Твоя правда, – погодилася Маленька Мю. – Я не вмію сумувати. Лише веселитися або сердитися! Хіба допоможе білченяті мій смуток? А розсердившись, скажімо, на Крижану Пані, я могла б її укусити за ногу. Тоді б вона добре подумала, перш ніж чухати за вушком білченят лише за те, що вони такі милі та пухнасті.

– Щось у цьому є, – мовила Вітрогонка. – Але й Мумі-троль, як не дивно, має рацію. Що робимо далі?

– Я викопаю ямку у землі. Ось тут гарна місцинка, де улітку ростуть ромашки.

– Але, мій маленький любий друже, – з тугою в голосі заперечила Вітрогонка, – земля замерзла на кістку. У неї навіть коника-стрибунця не закопаєш!

Мумі-троль безпорадно дивився на неї й мовчав. Усі мовчали. Саме в ту мить сніговий кінь нахилив свою білу голову й обережно понюхав

білченя, запитально поглянув своїми очима-люстерками на Мумі-троля, спроквола помахуючи хвостом-мітлою.

Водночас заграла на флейті сумовиту мелодію одна з невидимих мишок. Мумі-троль вдячно кивнув. Тоді сніговий кінь підняв білченя (разом з купальною шапочкою, хвостиком та усім решта) собі на спину, і процесія рушила до берега моря.

Вітрогонка співала оду білченяті:

Маленьке білченятко на світі цім жило, хоч трішечки дурненьке, зате таке тепленьке й пухнастеньке було.

Тепер воно холодне, не скаче без мети, лиш хвостик в нього гарний, такий гарненький хвостик – очей не відвести.

Кінь, відчувши під копитами твердь криги, труснув головою, зблиснув очима. Раптом підстрибнув від радості й поскакав уперед галопом. Невидима мишка враз утяла веселу та жваву мелодію. Сніговий кінь летів з білченям на спині, зникаючи у далечі, аж доки перетворився на крихітну цятку на видноколі.

– Не знаю, чи те, що відбулося, на добре, – занепокоївся Мумі-троль.

– Ліпше й бути не могло, – заспокоїла його Вітрогонка.

– Могло, – пирхнула Маленька Мю. – Якби я забрала собі на муфточку його чудовий хвостик…

Розділ четвертий

Таємничі істоти

Через кілька днів після похорону білченяти Мумі-троль зауважив, що хтось унадився до дровітні красти торф. Від дверей тягнувся широкий слід у снігу, ніби волоком тягнули мішки.

"Мю таке не під силу, – міркував собі Мумі-троль. – Вона надто маленька. Вітрогонка бере лише те, що їй необхідне. Не інакше, як Мара..."

Настовбурчивши хутро на карку, Мумі-троль рушив по сліду. Окрім нього, тепер нікому було пильнувати запаси палива. Йшлося ж бо про питання родинної честі!

Слід урвався на горі позаду печери. Там лежали мішки з торфом. Чималу купу вивершувала садова лава, у якої ще в серпні відламалася передня ніжка.

– Ота лавка довершить ефект, – одізвалася з-поза купи Вітрогонка. – Вона стара й суха, як тютюн.

– Напевно, – мовив Мумі-троль. – Лава віддавна належить нашій родині. Її ще можна відремонтувати...

– Або змайструвати нову! – заперечила Вітрогонка. – Заспівати тобі пісеньку про те, як Вітрогонка розпалила велетенське зимове вогнище?

– Заспівай, – великодушно погодився Мумі-троль.

Поволі притупуючи ніжками по снігу, Вітрогонка почала співати:

Гей, до нас, мовчуни й крикуни,

самотні блукальці,

тихоні й зухвальці,

і ті, що з чужої прийшли сторони.

Б’є барабан: бу-бу-бу!

Ватра тріскоче на білім снігу.

Танок шаленіє,

і в’ються хвости,

б’є барабан, аж земля двиготить.

Б’є барабан, голосний його клич.

Чорна-пречорна ніч!

– Досить мені тої чорної ночі! – враз заволав Мумі-троль. – Не бажаю нічого чути про ніч! Мені холодно! Я самотній! Я хочу, щоб повернулося сонце!

– Але ж саме тому ми розкладаємо сьогодні увечері велику зимову ватру! – заспокоїла його Вітрогонка. – Завтра одержиш своє сонце!

– Моє сонце… – тремтячим голосом повторив услід за нею Мумі-троль.

Вітрогонка кивнула головою й почухала носа.

Мумі-троль надовго замовк, а потім обережно запитав:

– Гадаєш, сонце помітить, що ми пожертвували для нього лавкою?

– Послухай-но, – мало не втратила терпець Вітрогонка, – це ритуальне вогнище старіше за твою лавку на тисячу років! Ти повинен пишатися, що вона удостоїлася такої честі!

Мумі-троль нічого на це не зміг заперечити. "Доведеться пояснювати Мамі з Татом, куди поділася лавка, – думав він. – Може, навесні приб’є до берега нові дрова та нові лавки для садка…"

Купа для ватри росла і росла. На скелю тягнули усе, що потрапляло під лапи: сухі гілляки, трухляві пеньки, старі бочки та дошки, знайдені на березі. Мумі-тролеві здавалося, що навколо аж роїться від робочих лап, але ніхто не потрапляв йому на очі. Маленька Мю приволокла свою картонну пачку.

– Вона вже більше не потрібна, – сказала Мю. – На срібній таці ліпше возитися з гори. А моїй сестриці, схоже, не гірше слатиметься, загорнувшись у килим з вітальні. Коли запалимо ватру?

– Як зійде місяць, – відповіла Вітрогонка.

Увесь вечір Мумі-троль перебував у жахливій напрузі. Він тинявся з кімнати в кімнату, запалюючи повсюдно свічки. Інколи завмирав, прислухаючись до сонного сопіння та поскрипування стін будинку від морозу, що притискав чимраз дужче.

Мумі-троль був певен, що тепер усі оті загадкові таємничі істоти, котрі бояться світла і про котрих розповідала Вітрогонка, повиходять зі своїх закутків. Вони потайки скрадатимуться до величезної ватри, запаленої маленькими створіннячками, аби перемогти темряву та холоднечу. І він нарешті їх побачить.

Запаливши гасову лампу, Мумі-троль подався на горище. Відчинив слухове віконце. Місяць ще не зійшов, Долину ніжно освітлювало північне

сяйво. Унизу, біля містка, в оточенні ворухких тіней мерехтіла вервечка факелів. Тіні простували до моря і далі до гори.

Мумі-троль з лампою в лапах обережно спустився сходами уділ. Садок і ліс повнилися невиразними відблисками і шепотами, усі сліди вели до гори над морем.

Коли Мумі-троль прийшов на узбережжя, над скутим кригою морем уже висів місяць, крейдяно-білий і страшенно далекий. Щось ворухнулося коло нього, він глянув під лапи і зазирнув простісінько в блискучі бешкетні очка Маленької Мю.

– Але то буде пожежа! – зареготала Мю. – Підпалимо місяць!

Вони водночас підвели голови і побачили, як угору вистрілив жовтий пломінь: то Вітрогонка запалила ватру. Багаття миттю спалахнуло, полум’я з грізним ревом шугонуло знизу вгору, віддзеркалюючись на чорній поверхні криги. Повз вуха Мумі-троля прошмигнула коротенька самотня мелодія: то невидимі мишки квапилися, спізнюючись, на зимове видовисько.

Великі й малі тіні урочисто вигойдувалися навколо вогнища угорі, гупаючи хвостами в барабани.

– Уже й твоя лавка пішла в хід, – сказала Маленька Мю.

– Навіщо вона мені здалася, – нетерпляче відмахнувся Мумі-троль.

Він, спотикаючись, дряпався угору ковзкою скелею, що виблискувала у відсвітах вогню. Сніг танув від спекотного полум’я, і тепла вода стікала йому на лапки.

"Сонце повернеться, – схвильовано думав Мумі-троль. – Настане край темряві та самотності. Можна буде поніжитися на ґанку, підставивши до сонця спинку".

Ось він нарешті видряпався на гору. Від ватри пашіло жаром. Невидимі мишки завели нову, задьористу пісню. Однак ворухкі тіні зникли, барабани гупали уже по інший бік ватри.

– Чому вони пішли геть? – запитав Мумі-троль.

Вітрогонка глянула на нього своїми спокійними блакитними очима. Але Мумі-троль не був певний, чи бачила вона його насправді. Вона вдивлялася у свій зимовий світ, який, доки сам Мумі-троль спав у затишному, теплому будиночку родини Мумі-тролів, жив з року в рік за своїми, чужими йому законами.

– А де той, що мешкає у шафі в купальні? – запитав Мумі-троль.

– Що ти питав? – недочула Вітрогонка, думаючи про своє.

– Я хотів би познайомитися з тим, що мешкає в шафі! – повторив Мумі-троль.

– Йому не дозволяється виходити звідти, – сказала Вітрогонка. – Ніколи не знати, що йому спаде на думку.

Юрба крихітних істот на довгих ніжках ковзнула, немов дим від ватри, понад кригою, хтось із посрібленими рогами протупотів повз Мумі-троля, а над полум’ям пролетіло на північ, змахуючи величезними крильми, щось чорне. Однак усе відбулося так миттєво, що Мумі-троль ні з ким не встиг навіть познайомитися.

– Люба Вітрогонко, – благав Мумі-троль, тягнучи її за кофтину.

– Он там, – мовила вона лагідно, – сидить той, хто мешкає під посудним столиком.

То було зовсім крихітне звірятко з кошлатими бровами, воно самотньо сиділо перед ватрою, дивлячись на вогонь.

Мумі-троль сів поряд.

– Сподіваюся, хрусткий хлібець був не надто твердим?

Звіреня зиркнуло на нього, але нічого не відповіло.

– У вас такі незвичайно кошлаті брови, – ввічливо намагався продовжити розмову Мумі-троль.

Раптом кошлатоброве звірятко озвалося:

– Снадафф у мух.

– Перепрошую? – розгубився Мумі-троль.

– Радамса! – сердито відповіло воно.

– Він розмовляє своєю мовою, – пояснила Вітрогонка. – А зараз думає, що ти його образив.

– Але ж я не хотів його образити, – злякався Мумі-троль. – Радамса, радамса, – додав він благальним голосом.

Звірятко, не тямлячись від злості, підвелося і зникло.

– Що мені тепер робити? – забідкався Мумі-троль. – Воно увесь рік житиме під посудним столиком, не знаючи, що я лише хотів сказати йому щось приємне!

– Усяке трапляється! – втішила його Вітрогонка.

Садова лавка розсипалася снопом іскор. Вогню вже не було, тільки грань жевріла, і тала вода закипала у скелястих ямках. Невидима мишка зненацька урвала спів, усі подивилися униз, на скуте кригою море.

Там сиділа Мара. У її маленьких круглих очицях віддзеркалювався вогонь, а сама вона скидалася на велетенську безформну сіру масу. Мара була зараз набагато більшою, аніж у серпні.

Мара подряпалася на скелю, барабани замовкли. Вона підійшла до ватри і, не кажучи ні слова, сіла просто на грань.

Почулося страхітливе шипіння, всю скелю огорнуло клубами пари. Коли ж пара розвіялася, у ватрі не зосталося жодної жаринки, лише велетенська сіра Мара сиділа, наганяючи крижану імлу.

Мумі-троль утік на берег моря, допався до Вітрогонки і заволав:

– Що тепер буде? Мара загасила сонце!

– Не хвилюйся, – заспокоїла його Вітрогонка. – Бідолаха не хотіла зжерти вогонь, а лише погрітися. Але все тепле одразу студеніє, коли сідає Мара. Знову вона зазнала розчарування.

Мумі-троль бачив, як Мара підвелася і понюхала вмерзлі в землю вуглинки, потім підійшла до гасової лампи Мумі-троля, яка усе ще палахкотіла на вершечку скелі, – і та теж погасла.

Мара ще трохи постояла. Вершина скелі спорожніла, усі розійшлися. Мара сповзла униз, на кригу, і розтанула в темряві, така ж самотня, як і раніше.

Мумі-троль подався додому.

Перш ніж заснути, він обережно поторгав Маму за вушко і сказав:

– Не надто веселою була забава…

– Не журися, любий синочку, – пробурмотіла Мумі-мама крізь сон. – Наступна буде кращою.

Під посудним столиком сиділо звірятко з кошлатими бровами і сварилося само до себе:

– Радамса! – бурчало воно. – Радамса! – і пересмикувало плечима.

Мабуть, ніхто, окрім нього самого, не розумів сенсу тих слів.

Вітрогонка рибалила під кригою. Вона думала про те, як добре, що море час від часу відступає, і тоді можна злізти в ополонку біля мостин купальні і порибалити з вудкою, сидячи на камені: угорі – розкішна зелена крижана стеля, а біля ніг хлюпоче вода.

Чорна долівка і зелена стеля тягнулися в безкрай і губилися десь там, зливаючись воєдино.

Біля Вітрогонки лежали чотири рибки. Ще упіймати одну – і буде юшка!

Раптом вона відчула, як мостини причалу загойдалися під нетерплячими кроками. Мумі-троль гримав нагорі у двері. Хвильку зачекав і знову загримав.

– Агов! – крикнула Вітрогонка. – Я під кригою!

Відлуння вдарилося до крижаної стелі і собі гукнуло "Агов!", а потім ще довго перекочувалося вперед-назад, раз у раз повторюючи: "Під кригою – під кригою!"

За якийсь час в отвір ополонки обережно зазирнув ніс Мумі-троля. Його вушка прикрашали вицвілі золотисті стрічки. Він подивився на чорну воду, що дихала холодом, перевів погляд на чотири застиглі рибки, затремтів усім тілом:

– Воно не прийшло!

– Хто? – не зрозуміла Вітрогонка.

– Сонце! – розпачливо скрикнув Мумі-троль.

"Сонце, – повторило відлуння, відкочуючись чимраз далі попід кригою і поволі стихаючи. – Сонце, сонце, сонце…"

– Не квапся аж так дуже, – сказала Вітрогонка. – Щороку воно з’являється цього дня, напевно, з’явиться і нині. Забери свого носа, щоб я могла вилізти з ополонки.

Вітрогонка видряпалася на поміст, сіла на сходах купальні, понюшкувала повітря, прислухалася і нарешті промовила:

– Скоро прийде! Сиди тут і чекай!

Ковзаючи по кризі, надійшла Маленька Мю. Примостилася поруч. До черевичків у неї були прив’язані металеві покришки від слоїків, щоб ліпше ковзали ніжки.

– Що ж, чекатимемо нових дивовиж! – мовила вона. – Я не проти, аби стало трохи світліше…

Збоку суходолу прилетіли, лопочучи крильми, дві старі ворони і сіли на дах купальні. Минали хвилини.

Раптом пушок у Мумі-троля на спинці настовбурчився. Затамувавши подих, він дивився, як над сутінковим небокраєм пробилося червоняве світло, потім згустилося у вузьку червону смужку, яка бризнула на кригу довгими променями світла.

– Ось воно! – зарепетував Мумі-троль. Підхопив угору Маленьку Мю й поцілував її у носика.

– Пхе, дурний! – пирхнула вона. – І навіщо стільки галасу!

– Воно прийшло! – не міг вгомонитися Мумі-троль. – Буде весна! Буде тепло! Усі прокинуться!

Він схопив чотири рибки, упіймані Вітрогонкою, і підкинув їх високо у повітря. Постояв на голові. Ще ніколи Мумі-троль не почувався таким щасливим!

Та зненацька крига знову потьмяніла.

Ворони змахнули крилами і поволі полетіли геть від моря. Вітрогонка попідбирала своїх рибок, а маленька червона смужка заповзла за край неба.

– Воно пошкодувало, що зійшло? – ледь не плакав Мумі-троль.

– Нічого дивного, якщо зважити, як безглуздо ти себе поводив! – фиркнула Маленька Мю і подалася геть, ковзаючи на своїх покришках від слоїків.

– Не хвилюйся, завтра прийде знову, – заспокоїла малого Вітрогонка. – І буде трохи більше, ніж нині. Десь таке, як скибка сиру.

З тими словами Вітрогонка спустилася під кригу, щоб набрати до каструльки морської води.

Звичайно, вона мала рацію. Нелегка то справа для сонця – взяти й викотитися на небо. Та все ж визнання чиєїсь правоти не рятує від розчарування.

Мумі-троль сидів, утупившись у кригу й відчуваючи, як на нього накочується хвиля люті. Як і всі сильні відчуття, вона зароджувалася десь у животі. Він почувався ошуканим.

Йому стало соромно, що наробив стільки галасу, ще й пообчіплювався за вушками золотими стяжками. А від того люті лише додавалося. Зрештою збагнув, що задля заспокоєння мусить вчинити щось нечуване, а ще ліпше – заборонене. І то негайно!

Мумі-троль зірвався на рівні ноги, потупотів помостом до купальні, а там підійшов просто до шафи і розчахнув дверцята навстіж. У шафі висіли купальні халати. Унизу лежав гумовий гемуль, якого ніколи не вдавалося надути. Усе, як і влітку, ось тільки на долівці шафи сидів ще хтось – крихітний, сірий та кудлатий, з видовженою мордочкою і витріщався на нього. Крихітка враз ожила, майнула повз нього, мов повів протягу, і зникла. Мумі-троль помітив тільки, як хвіст звірятка, схожий на чорну мотузку, шмигнув через поріг купальні. Хвостик зачепився за шпарку в дверях, але за мить істота вишарпнула його і зникла без сліду.

До купальні з баняком юшки у лапках увійшла Вітрогонка.

– Таки не втримався і відчинив шафу! – дорікнула вона.

– Там сидів лише якийсь старий щурик, – винувато пробелькотів Мумі-троль.

– То не щурик, – заперечила Вітрогонка, – а троль. Такий самий, як був колись і ти, перш ніж стати мумі– тролем. Такий вигляд мали мумі-тролі тисячу років тому…

Мумі-троль не знайшовся на відповідь. Почимчикував додому поміркувати над почутим.

Трохи згодом прийшла Маленька Мю позичити свічку та трохи цукру.

– Я чула про тебе неймовірні речі, – захоплено заторохтіла вона. – Ти випустив з шафи свого пращура! Кажуть, ви дуже схожі…

– Ет, помовч ліпше! – розсердився Мумі-троль

Він подався на горище на пошуки родинного фотоальбому. Зі сторінок на нього дивилися поважні мумі-тролі, сфотографовані здебільшого на ґанках або ж перед кахляними печами. І жодного схожого на троля з шафи.

"Тут, напевно, закралася якась помилка, – думав Мумі-троль. – Та істота не може бути моїм родичем".

Він поглянув на свого Тата, що спав глибоким сном. Лише ніс трохи чимось скидався на ніс тролика. Хоча, можливо, тисячу років тому?..

Раптом задзеленчала, поволі розгойдуючись, кришталева люстра, а на ній, під тюлем, щось ворушилося. Щось кудлате, маленьке з довгим чорним хвостом, що звисав з-поміж кришталевих підвісок.

– Це він, – прошепотів Мумі-троль. – Мій пращур оселився на люстрі у вітальні.

Однак з’ясування такого факту страху в нього не викликало. Малий уже почав звикати до зими-чарівниці.

– Як тобі ведеться? – запитав Мумі-троль стиха.

Троль зиркнув на нього з-поза тюлю і ворухнув вушками.

– Обережно, не розбий люстру, – вів далі Мумі-троль. – Це наш родинний спадок.

Троль схилив голівку набік, напружено дослухаючись.

"Зараз він щось скаже, – подумав Мумі-троль, водночас страшенно боячись, що його пращур ось-ось заговорить. – Ану ж він говоритиме чужою мовою, як оте звірятко з кошлатими бровами. Або розсердиться, зацокотить "радамса" чи щось схоже, а я нічого не зрозумію, і ми ніколи не зможемо познайомитися".

– Ш-ш-ш! – шикнув Мумі-троль. – Нічого не кажи!

"Може, таки й справді родич. Родичі, приїжджаючи на відвідини, буває, залишаються надовго. Пращур, то й назовсім може зостатися. Хтозна… Якщо зараз втратити обачність, він може не зрозуміти моїх добрих намірів і розсердитися. А тоді доведеться усе своє життя жити поруч із злостивим пращуром".

– Ш-ш-ш! – знову зашепотів Мумі-троль. – Тихо-ша!

Пращур похитав люстрою, але не озвався.

"Покажу-но я йому будинок, – подумав Мумітроль. – Мама неодмінно так би й зробила, якби до нас у гості завітав хтось із родичів".

Він узяв гасову лампу і посвітив на гарно намальовану картину, котра називалася "Чепуруля біля вікна". Троль витріщився на полотно і здригнувся.

Мумі-троль рушив далі до плюшевого дивана, освітив і його. Показав тролеві усі стільці по черзі, дзеркало і трамвайного вагончика з морської шумки – одним словом, усе найбільш варте уваги у будинку родини мумі-тролів.

Троль уважно приглядався, але вочевидь не розумів, про що йдеться. Зрештою Мумі-троль важко зітхнув, відставив гасову лампу на поличку кахельної печі.

Отут троль виявив жваве зацікавлення. Схожий на клубок сірого ганчір’я, він спустився з люстри і заходився досліджувати з усіх боків піч. Запхав голівку досередини, тицьнувся носом у попіл, надзвичайно зацікавився гаптованим шнуром для засувки і довго принюхувався до шпарки між піччю та стіною.

"Мабуть, правда, – схвильовано міркував Мумі-троль. – Я таки його родич! Бо ж мама розповідала, що наші предки мешкали за кахельними печами..."

Раптом задеренчав будильник, якого Мумі-троль завжди виставляв на той час, коли починали западати сутінки і найбільш праглося товариства.

Троль занімів і враз шугнув у піч, лише попіл закурівся, а за мить почав люто гримати засувкою.

Мумі-троль вимкнув дзвінок, прислухався – серце шалено гупало у його грудях. Але більше не чулося ані звуку.

Поодинокі клаптики сажі, спроквола кружляючи, випали з димаря, і ледь загойдався шнур від засувки.

Мумі-троль виліз на дах, щоб трохи заспокоїтися.

– Як знайомство з дідусем? – загукала Маленька Мю, яка з’їжджала неподалік з гірки на санчатах.

– Чудово! – гідно відповів Мумі-троль. – У родині з таким древнім родоводом, як наша, усі вміють поводитися ґречно.

Він раптом страшенно запишався, що має власного пращура. А ще його приємно під’юджувала думка, що у Маленької Мю немає жодного родового дерева, своєю появою на світ вона завдячує сліпому випадку.

Тієї ночі пращур Мумі-троля переставив меблі в цілому будинку. Нечутно. Але сила його була гідна подиву. Присунув диван до печі, перевісив усі картини.

Ті, які йому не сподобалися, повісив догори ногами. (А може, навпаки, саме вони найбільше припали йому до вподоби, хтозна…)

Жодна річ не залишилася на звичному місці, скажімо, будильник опинився у відрі на сміття. Натомість троль притягнув з горища купу старого мотлоху й згромадив його біля кахляної печі.

На те прийшла подивитися Вітрогонка.

– Мені здається, він створює собі домашній затишок, – сказала вона, потираючи носа. – Намагається спорудити надійний захист для свого помешкання, щоб ніхто йому не заважав.

– Але що скаже мама? – розгубився Мумі-троль.

Вітрогонка пересмикнула плечима.

– Навіщо було його випускати з шафи? – запитала вона. – Принаймні, цей троль нічого не їсть. Дуже корисна риса і для нього, і для тебе. Спробуй поставитися до цього розважливо…

Мумі-троль мовчки кивнув.

Якусь мить він розмірковував, а потім заповз у нагромадження ветхих меблів, порожніх шухляд, рибацьких неводів, сувоїв паперу, старих кошиків та садового реманенту. Невдовзі Мумі-троль змушений був визнати, що там дуже затишно. Постановив собі, що спатиме у кошику з тирсою під поламаним кріслом-гойдалкою.

Правду кажучи, Мумі-троль ніколи не почувався по-справжньому в безпеці у напівтемній вітальні з порожніми очницями вікон. А сонна родина навівала на нього сум. Зате тепер, у вузькому закапелку між скринею, кріслом-гойдалкою та спинкою дивана, йому було дуже затишно й анітрохи не самотньо. Звідси він міг бачити крізь прочинені дверцята шмат темного простору всередині печі. Мумі-троль намагався не порушувати спокою свого пращура і мостити стіни своєї нової оселі дуже-дуже тихо.

Увечері він взяв до закапелка гасову лампу, лежав і прислухався, як вовтузиться у печі родич.

"Мабуть, отак мешкали наші предки тисячі років тому", – захоплено міркував собі Мумі-троль.

На якусь мить завагався, чи не гукнути у комин щось таке, що послужило би знаком таємного порозуміння з тролем, але згодом передумав, загасив лампу й скрутився клубочком, глибоко зарившись у тирсу.

Розділ п’ятий

Самотні гості

З кожним днем сонце чимраз вище підбивалося на небі. Зрештою воно зіп’ялося так високо, що його перші скрадливі промінчики сягнули Долини. То був дуже важливий день. Ще й тому, що після обіду в Долину прибув чужак.

Ним виявився маленький худющий песик у зачовганій вовняній шапці, насуненій на самі очі. Він стверджував, що називається Бідась і що в сусідніх долинах вже вичерпалися усі запаси харчів. Після відвідин Крижаної Пані стало майже неможливо роздобути щось їстівне. Подейкують, один доведений до розпачу гемуль з’їв власну колекцію жуків, але то, напевно, лише плітки. А перед тим він зжер колекцію свого колеги. У кожному разі юрби мешканців з околиць рушили в Долину Мумі-тролів. Хтось пустив поголос, що в Долині є горобина і льох з варенням. Хоча чутки про льох з варенням, мабуть, чутками і є…

Бідась сів у сніг на свого чахлого хвоста, мордочка його геть поморщилася від важкої задуми.

– Ми живемо рибною юшкою, – мовила Вітрогонка. – Про жодний льох з варенням я навіть ніколи не чула.

Мумі-троль мимохідь кинув погляд на снігову кучугуру за дровітнею.

– Льох там! – повідомила Маленька Мю. – Там стільки варення, що можна об’їстися до нудоти. На кожному слоїку написано рік виготовлення, а покришки обв’язані червоними нитками!

– Я, до речі, оберігаю запаси родини, доки усі сплять, – зашарівся Мумі-троль.

– Ясна річ, звичайно, – запобігливо пробурмотів Бідась.

Мумі-троль глянув на ґанок, потім перевів погляд на зморщену мордочку Бідася.

– Любиш варення? – запитав він сердито.

– Не знаю…

Мумі-троль важко зітхнув:

– Гаразд… Тільки ж беріть насамперед слоїки з найдавнішим варенням…

Не минуло й кількох годин, як на містку з’явився гурт звірят-малят; якась розгублена чепуруля метушилася по садку і жалілася на життя кожному стрічному. Її вазони позмерзали. Хтось повиїдав усі її харчі. А по дорозі до Долини їй трапилася нахабна Капаруля, яка раз у раз повчала, що зима, мовляв, – це зима, і подбати про її прихід варто заздалегідь.

Присмеркова Долина повнилася крихітними істотами, котрі протоптали стежечку до льоху з варенням. Ті, що не цілком підупали на силі, подалися униз, до берега моря, знайшовши собі притулок у купальні. Зате до печери не впустили нікого. Маленька Мю наполягала, що ніхто не сміє турбувати сон Мюмлі.

Перед будинком Мумі-тролів лементували найбезталанніші. Мумі-троль виліз через слухове віконце на горищі з гасовою лампою в лапках і присвітив їм.

– Заходьте досередини на нічліг, – запропонував він прибульцям. – Небезпечно зоставатися надворі, коли навколо швендяє Мара та ще маразна-хто.

– Нізащо не полізу на мотузяну драбину! – раптом запротестував один старий мудрик.

Довелося Мумі-тролеві вигрібати у снігу лаз до вхідних дверей. Він порпав, відгортав, працював без спочинку – викопав довгий вузький лаз, а коли врешті дістався до стіни будинку, дверима там і не пахло… Лише темніло замерзле вікно.

– Мабуть, почав копати не там, де слід, – буркнув сам до себе. – Але якщо почну рити новий тунель, то можу промахнутися повз будинок.

Недовго вагаючись, Мумі-троль надзвичайно обережно висадив віконну шибку, і гості залізли досередини.

– Не розбудіть моїх родичів, – попросив Мумі-троль. – Тут спить Мама, а там – Тато, далі – Хропся. Мій пращур вибрав собі місце для сну в кахляній печі. Розташовуйтеся, загортайтеся в килими, бо все інше уже позичене.

Гості вклонилися сплячим господарям, а тоді позагорталися у килими та скатертини, щонайменші заснули в шапках, пантофлях – хто що знайшов.

Дехто з гостей застудився, дехто вже встиг затужити за домівкою.

"Який жах! – думав собі Мумі-троль. – Льох невдовзі спорожніє… Що я скажу татові з мамою, коли вони прокинуться навесні? Картини висять догори ногами, а у будинку стільки люду, що й кроку годі ступити!"

Він поповз назад тунелем, щоб подивитися, чи нікого, бува, не забули надворі.

Там сидів самотній Бідась і, задерши голову до голубуватого місяця, завивав якусь безкінечну тужну пісню.

– Чому ти не підеш поспати до будинку? – запитав Мумі-троль.

Бідась глипнув на нього позеленілими від місячного сяйва очицями. Одне вухо у нього стирчало догори, а інше звисало набік. Він усім своїм єством до чогось прислухався.

Десь з далекої далини долинало вовче виття. Бідась похмуро кивнув головою і знову натягнув шапку.

– То мої старші сильні брати, – прошепотів він. – Якби ти знав, як мені хочеться бути з ними!

– І ти їх не боїшся? – здивувався Мумі-троль.

– Боюся. У тому ж вся біда…

З тими словами Бідась подався витоптаною стежкою до купальні. Мумі-троль повернувся до вітальні.

Якась крихітка-кузька, налякана дзеркалом, хлипала, сидячи у трамвайчику з морської шумки.

Лише її схлипування порушували суцільну тишу.

"Як нелегко декому живеться, – подумав Мумі-троль. – Може, не аж так зле, що я дозволив їм попоїсти варення? Слоїк для недільного почастунку завжди можна приховати… Отой з полуничним варенням… А там побачимо…"

На світанку Долина прокинулася від пронизливо дзвінкого звуку горна. Маленька Мю, прокинувшись у печері, сіла й заходилася притупувати у такт ніжками. Вітрогонка нашорошила вушка, а пес Бідась, скулившись, забився під лавку. Пращур Мумі-троля роздратовано забряжчав заслінкою печі, побудилися й гості.

Мумі-троль кинувся до вікна й поквапився сніговим лазом надвір.

У променях блідого зимового сонця котився схилом гори величезний Гемуль. Він дув у блискучий мідний горн і здавався надзвичайно життєрадісним.

"Отой неодмінно спорожнить більшу частину запасів варення, – подумалося враз Мумі-тролеві. – А що це в нього на ногах?"

Гемуль з’їхав униз, поклав трубу на дашок дровітні, а тоді зняв лижі.

– У вас тут гарні схили, – похвалив він. – А слалом маєте?

– Зараз запитаю, – запевнив Гемуля Мумі-троль. Він заповз до вітальні і гукнув: – Є тут хтось на ймення Слалом?

– Я називаюся Саломея, – прошепотіла крихітка, котру налякало дзеркало.

Мумі-троль повернувся до гостя:

– Не зовсім так, як ви кажете… Саломея є…

Але Гемуль його не слухав, він стояв посеред тютюнової грядки Мумі-тата і принюхувався.

– Гарне місце для житла, – мовив він. – Тут побудуємо снігову хатинку.

– Можете пожити у нас, – несміливо запропонував Мумі-троль.

– Ні, дякую, – відмовився Гемуль. – У вас там дуже застояне повітря, це шкідливо для здоров’я. А мені необхідне свіже повітря, багато свіжого повітря! Що ж, почнемо, аби не витрачати даремно часу.

Гості Мумі-троля одне по одному повиходили з будинку й спостерігали за тим, що відбувалося.

– Може, ви би ще щось заграли? – запитала крихітка Саломея.

– На все свій час, – бадьоро відказав Гемуль. – Зараз слід попрацювати…

І закипіла робота. Усі гості заходилися будувати снігову хатину на тютюновій грядці Мумі-тата, а сам Гемуль вирішив скупатися в річці на очах у посинілих від холоду і вражених таким видовищем лісових крихіток.

Мумі-троль помчав до купальні, що було духу.

– Вітрогонко! – репетував ще здалеку. – Якогось гемуля до нас наднесло… Він хоче будувати собі снігову хатинку, а саме зараз купається у річці!

– А-а, то з тих гемулів… – багатозначно мовила Вітрогонка. – Не буде нам тепер спокою!

Вона відклала набік вудочку і рушила услід за Мумі-тролем.

По дорозі їм стрінулася Маленька Мю, котра аж палахкотіла від збудження.

– Бачили, що у нього на лапах? – мало не репетувала вона. – Це називається лижі! Я мушу роздобути собі такі негайно!

Снігова хатка Гемуля поволі набирала виразних обрисів. Гості працювали без перепочинку, раз у раз кидаючи тужні погляди убік льоху з варенням. Гемуль виконував гімнастичні вправи на березі річки.

– Яке чудо – холоднеча, чи не так! – тішився він. – Ніколи не буваю у такій добрій фізичній формі, як взимку! А вам не кортить скупатися в ополонці для поліпшення апетиту?

Мумі-троль витріщався на Гемулеву куртку в чорну й цитриново-жовту смужку зиґзаґом, стурбовано розмірковуючи, чому йому не подобається бравада гостя. Ще зовсім недавно він так нестерпно тужив за такими, як Гемуль, веселими та привітними, на противагу отим усім істотам, що траплялися йому на кожному кроці, загадковим та неприступним. А зараз Гемуль видавався Мумі-тролеві ще чужішим, аніж сердите й незбагненне звірятко, що мешкає під посудним столиком.

Він безпорадно дивився на Вітрогонку. Звівши угору брови й відкопиливши нижню губу, вона уважно розглядала свою рукавичку. Мумі-троль одразу здогадався, що їй Гемуль також не сподобався. З силуваною ввічливістю Мумі-троль звернувся до Гемуля:

– Мабуть, то дуже добре любити холодну купіль!

– Нічого ліпшого у світі я не знаю! – запально вигукнув Гемуль, променіючи до нього усмішкою. – Зимна вода відганяє зайві думки та

фантазії. Повірте мені, немає нічого небезпечнішого, як сидіти сиднем у чотирьох стінах…

– Справді? – здивувався Мумі-троль.

– Чистісінька правда! Не зчуєтесь, як дурні думки обсядуть вам голову, – переконував Гемуль. – Коли ви тут зазвичай трапезуєте?

– Коли я наловлю риби, – понуро буркнула Вітрогонка.

– О ні, риби я не їм. Лише овочі та ягоди.

– Може, варення з журавлини? – зі сподіванням у голосі запитав Мумі-троль. Великий глечик перетертої з цукром журавлини зовсім не користувався попитом.

Але й тут Гемуль заперечив:

– Журавлину не люблю. Ліпше полуничне варення.

Після обіду Гемуль одягнув лижі і подерся на найвищий пагорб, біля підніжжя якого розташовувалася печера. Знизу за Гемулем спостерігали трохи розгублені гості, які не знали, що й думати з приводу його затії. Вони притупували ніжками по снігу й обтирали лапами носи, бо надворі було дуже холодно.

І ось Гемуль полетів на лижах униз. То було страшне видовище! Посеред схилу він зробив закрут, огорнувшись іскристою сніговою курявою, ледь стримав темп і знову звернув в інший бік. Гемуль звивався то в один, то в інший бік, і від його чорно-жовтої курточки мерехтіло в очах. Міцно зажмурившись від страху, Мумі-троль подумав про те, як його гості не схожі один на одного.

Маленька Мю стояла на вершині пагорба й верещала від радості та захоплення. Вона розламала бочку й дві лиштви прив’язала до черевичків.

– А тепер моя черга! – горланила крихітка. Ані миті не вагаючись, вона помчала просто вділ. Мумі-троль спостерігав за її спуском, розтуливши тільки одне око, але відразу збагнув, що Мю зуміє дати собі раду. На личку маленької збиточниці вимальовувалася весела впевненість у своїх силах, а тоненькі, мов сірнички, ніжки міцно трималися землі.

Мумі-троль несподівано для себе надзвичайно запишався нею. Маленька Мю відважно летіла униз, мало не врізалася у сосну, що виринула на її шляху, спритно ухилилася й знову відновила рівновагу, а вже внизу гепнула у сніг і щасливо зареготала.

– Вона моя найдавніша приятелька, – пояснив Мумі-троль чепурулі.

– Не сумніваюся, – скривила кислу міну чепуруля. – У цьому домі коли-небудь подають каву?

Знявши лижі й сяючи теплом та приязню, Гемуль розмашистим кроком рушив у їхній бік.

– А тепер навчимо Мумі-троля кататися на лижах, – рішуче мовив він.

– Ой ні, дякую, нізащо, – пробурмотів Мумі-троль, задкуючи.

Він квапно роззирнувся у пошуках Вітрогонки, але товаришки ніде не було видно, певно, знову подалася ловити рибку для свіжої юшки.

– Головне – не боятися, – підбадьорював Гемуль, міцно прив’язуючи лижі Мумі-тролеві до лап.

– Але я не хочу… – жалібно протестував Мумі-троль.

Маленька Мю дивилася на нього, виклично заламавши брови.

– Що ж, – приречено погодився Мумі-троль. – Тільки з маленької гори…

– Звичайно, ось звідси до містка, – погодився Гемуль. – Зігни коліна. Нахилися вперед. Пильнуй, щоб лижі не роз’їжджалися в різні боки. Верхню частину тулуба випростай. Лапи притисни до тіла. Запам’ятав?

– Ні, – чесно зізнався Мумі-троль.

Він дістав легенького стусана у спину, заплющив очі і поїхав униз. Спершу лижі розповзлися на увесь шир, потім наїхали одна на одну і заплуталися поміж палицями. Уся ця конструкція завалилася у сніг, зверху у досить дивній позі лежав Мумі-троль.

Гості трохи пожвавилися.

– Тут потрібне терпіння, – повчав Гемуль. – Піднімайся нагору, маленький друже. Повторимо спробу…

– Мені тремтять лапки, – ледь чутно поскаржився Мумі-троль.

То була справжня каторга, ще гірша, ніж тоскна зима. Навіть сонце, за яким він так страшенно тужив, зазирнуло у Долину й побачило його приниження.

Ось уже місток з шаленою швидкістю летить на нього. Мумі-троль підніс угору одну лапу, щоб утримати рівновагу, а інша їхала собі сама, куди хотіла. Гості шаленіли від захвату, життя знову почало їм

видаватися веселим та потішним. Для Мумі-троля ж не існувало більше ні неба, ні землі, лише сніг, нещастя, катастрофа.

Урешті-решт Мумі-троль завис на кущі прибережної лози, хвіст його хлюпався у холодній воді, а увесь довколишній світ заслонили лижі, палиці та нові загрозливі перспективи.

– Не трать відваги! – підбадьорював Гемуль. – Ще раз!

Але жодного "ще раз" уже не було, бо Мумі-троль таки втратив відвагу. Остаточно втратив… Хоча потім йому ще довго снилося, немов він відважився на отой третій спуск з гори, який став тріумфальним. Уві сні Мумі-троль вишукано завертав на місток і з усмішкою на устах обертався до глядачів. Публіка шаленіла від захоплення. Але насправді усе було не так.

Насправді Мумі-троль сказав:

– Я йду додому. Ви собі возіться, скільки влізе, а я піду додому.

Ні на кого не дивлячись, він поліз у сніговий тунель, до свого затишного кубельця під кріслом гойдалкою у теплій вітальні.

До нього долітало приглушене галайкання Гемуля. Мумі-троль запхав голову у піч і прошепотів:

– Він мені зовсім не подобається.

Пращур струсив униз трохи сажі, демонструючи, певно, у такий спосіб свою симпатію нащадкові. Заспокоєний Мумі-троль заходився малювати вугликом на задній стінці канапи. Намалював Гемуля, котрий стирчав головою вниз у сніговій кучугурі.

У кахляній пічці стояв великий слоїк з полуничним варенням.

Наступного тижня Вітрогонка наполегливо рибалила. Поряд під зеленкуватою крижаною стелею сиділи довгою вервечкою гості, які відверто незлюбили Гемуля, і теж рибалили. У будинку Мумі-троля потроху скупчувалися ті, кому було байдуже до Гемуля і хто не хотів або ж не наважувався демонструвати йому свою нехіть.

Щоднини рано-вранці Гемуль запихав голову крізь розбите вікно і освітлював вітальню факелом. Він страшенно полюбляв факели і табірні ватри – та й хто їх не любить! – однак любов ця проявлялася якось недоречно.

Гостям дуже подобалися довгі безтурботні передобіддя, коли поволі розгорявся день: вони собі перемовлялися знічев’я, розповідали одне одному, що снилося, і прислухалися до звуків з кухні, де Мумі-троль заварював каву.

Ідилію псував Гемуль. Він завжди починав з того, що повітря у будинку сперте, і захоплювався прекрасною холодною погодою надворі. Далі жваво описував, як можна з користю провести новий день. Гемуль справді робив усе, що міг, аби розвеселити товариство, і ніколи не ображався, коли гості його не підтримували. Він дружньо поплескував їх по плечу й казав:

– Гай-гай, з часом ви зрозумієте, що я мав рацію.

Одна лише Маленька Мю ні на крок не відставала від Гемуля. Він щедро передавав їй свій досвід лижника і аж променів утіхою від її блискавичних успіхів.

– Крихітна панночко, – казав він, – ви просто народжені для лиж. Ще трохи, і перескочите мене!

– Та ж я про це і мрію! – щиро визнавала Маленька Мю.

Однак повністю осягнувши мистецтво катання на лижах, вона зникла з очей, каталася на схилах, відомих тільки їй самій, і Гемуль зовсім перестав її цікавити.

Минав час, щораз більше й більше гостей ховалися й рибалили під кригою, аж доки одного дня тільки чорно– жовта куртка Гемуля майоріла на пагорбі.

Гостям було не до вподоби, що їх змушують до чогось нового й обтяжливого. їм більше полюблялося теревенити про те, як було раніше – до появи Крижаної Пані і до того, як скінчилися харчі. Вони розповідали одне одному про умеблювання своїх домівок, хто кому доводився родичем чи приятелем, про той жах, коли прийшла Велика Холоднеча, і усе змінилося. Вони тулилися біля пічки, слухали розповіді інших та чекали, коли нарешті настане їхня черга розповідати.

Мумі-троль бачив, що Гемуль стає чимраз самотніший. Він вирішив спекатися його, доки гість сам не зауважив, що від нього всі бокують. І доки не закінчилося усе варення…

Однак не так легко було знайти привід, що був би і доречним, і тактовним.

Інколи Гемуль з’їжджав на берег моря і намагався виманити з купальні песика Бідася. Але Бідась ніколи не виявляв зацікавлення ні до лиж, ані до саней, у які зазвичай впрягають собак. Ночами, сидячи надворі, він вив на місяць, а вдень вічно куняв, бо понад усе йому хотілося спати.

Зрештою одного дня Гемуль відставив набік палиці і благально мовив:

– Розумієш, я так несамовито люблю собак! Завжди мріяв про власну собаку, яка також би мене любила. Чому ти не хочеш побавитися зі мною?

– Я й сам не знаю, – відповів Бідась, червоніючи по самі вуха.

При першій же нагоді він шмигнув до купальні, щоб помріяти досхочу про вовків.

Ось з ними він би залюбки побавився. Для нього було би безмежним щастям полювати у їхній зграї, товаришувати їм в усьому, виконувати усі їхні забаганки. А з часом він би й сам змінився, став би таким же диким і вільним, як вони.

Кожної ночі, коли місячне сяйво виблискувало у розмальованих морозними квітами шибках, Бідась прокидався, сідав, прислухаючись до нічних звуків, потім натягав на вуха вовняну шапчину і вислизав надвір.

Він завжди простував одним шляхом: навскоси берегом моря, через пагорб до лісу на південному окрайці Долини. Ішов так довго, аж ліс починав рідіти, і поміж стовбурами дерев з’являлися Самотні Гори. Бідась сідав на узліссі у сніг, чекаючи, доки озвуться вовки. Інколи виття долинало здалеку, а бувало, чулося й зовсім поруч.

Щоразу, почувши вовчий поклик, Бідась задирав догори мордочку і вив у відповідь. Над ранок він крадькома повертався до купальні і знеможено засинав у кутку шафи.

Якось Вітрогонка, глянувши на нього, сказала:

– Так тобі ніколи не вдасться їх забути.

– А я не хочу забувати, – відповів Бідась. – Тому й ходжу на узлісся.

Дивна річ, але найбільш боязка з усіх лісових крихіток Саломея по-справжньому любила Гемуля. Її не полишала надія почути ще коли-небудь його гру на мідному горні. На жаль, Гемуль був такий великий і вічно такий заклопотаний, що ніколи не помічав крихітки Саломеї.

Як би Саломея не квапилася, Гемуль завжди уже встигав від'їхати геть на своїх лижах, а коли одного разу таки дочекалася, що він заграв на трубі, музика зненацька урвалася, бо Гемуль зайнявся уже чимось іншим. Кілька разів крихітка Саломея намагалася пояснити Гемулеві, як неймовірно вона ним захоплюється, та була надто сором'язливою і починала дуже здалеку, а Гемуль слухати не умів…

Тож так нічого путнього й не зуміла розказати.

Однієї ночі крихітка Саломея прокинулася у трамвайчику з морської шумки, на задній платформі якого вона ночувала. Спати там було трохи незручно, бо заважали численні ґудзики й шпильки, накидані за довгий час членами родини Мумі-тролів. А Саломея була, як уже мовилося, дуже делікатна і не могла собі дозволити повикидати геть той непотріб.

Отож, Саломея, прокинувшись, почула, як під кріслом-гойдалкою шепочуться Вітрогонка й Мумі-троль, і одразу збагнула, що мова йде про її коханого Гемуля.

– Так більше тривати не може, – чувся з темряви голос Вітрогонки. – Ми мусимо повернути колишній спокій. Відколи він почав дудіти у свою трубу, моя музикальна мишка відмовляється грати на флейті. А більшість моїх невидимих приятелів подалися звідси геть на північ. Гості хвилюються, вони позастуджувалися, сидячи цілими днями під кригою. А Бідась ховається у шафі до самої темряви. Хтось мусить йому сказати, щоб він забирався з Долини.

– Тільки не я, – відразу попередив Мумі-троль. – Він переконаний, що усі його тут люблять.

– Тоді доведеться вдатися до хитрощів, – наполягала Вітрогонка. – Треба переконати його, що Самотні Гори вищі й гарніші, ніж тутешні пагорби.

– Але ж у Самотніх Горах немає схилів, придатних для спуску на лижах, – докірливо зауважив Мумі-троль. – Лише провалля та шпичасті скелі, на яких навіть сніг не затримується.

Крихітна Саломея затремтіла, на очка їй набігли сльози.

– Гемулі завжди зуміють собі порадити, – не поступалася Вітрогонка. – Хіба, гадаєш, ліпше буде, якщо він сам здогадається, що ніхто його тут не любить? Поміркуй сам!

– Може, ти сама йому про це скажеш? – жалібно попросив Мумі-троль.

– Але ж він живе у твоєму саду, – нагадала Вітрогонка. – Візьми себе в руки. Так буде найліпше для всіх. І для нього теж.

Розмова стихла. Вітрогонка вибралася через вікно надвір.

Крихітка Саломея лежала без сну, вдивляючись у пітьму.

Вони хочуть позбутися Гемуля і його мідного горна. Хочуть, щоб він упав у провалля. Тут можливий лише один вихід: попередити Гемуля про небезпеку Самотніх Гір. Але обережно. Він не повинен здогадатися, що його хочуть позбутися. Не варто його ображати…

Саломея усю ніч не стулила очей – думала. Її маленька голівка не звикла до таких глибоких міркувань, тож, коли надійшов ранок, вона не змогла далі опиратися сну. Крихітка проспала ранкову каву і обід – ніхто навіть не згадав про її існування.

Після сніданку Мумі-троль вийшов на пагорб.

– Привіт! – зрадів Гемуль. – Як приємно тебе бачити! Хочеш, я навчу тебе одного дуже простого закруту на лижах?

– Дякую, але не зараз! – відповів Мумі-троль, почуваючи себе страшенно нещасним. – Я прийшов порозмовляти!

– Чудово! – ще більше втішився Гемуль. – Наскільки я помітив, ви тут не надто балакучі. Досить мені появитися, усі замовкають і розходяться хто куди…

Мумі-троль крадькома глипнув на Гемуля, але той видався йому просто зацікавленим та веселим. Мумі-троль глибоко вдихнув повітря і почав:

– Справа у тому, що в Самотніх Горах є чудові схили для спусків на лижах…

– Справді?

– Так!!! Розкішні!!!! – вів далі Мумі-троль, ледь стримуючи хвилювання. – І вгору, і вниз! А скільки там простору!

– Треба буде їх дослідити при нагоді, – мовив Ге– муль. – Але ж туди неблизька дорога. Якщо я вирушу туди зараз, то нам хтозна, чи вдасться зустрітися навесні. Було би шкода, правда?

– Шкода… – покривив душею Мумі-троль і аж залився рум’янцем.

– Але уявляєш, – раптом завагався Гемуль, – то було би життя серед дикої природи! Ватри вечорами, а щоранку – підкорення нових вершин! Довга лижня в ущелинах в м’якому неторканому снігу, який поскрипує

під лижами… – Гемуль поринув у мрії. – Як приємно, що ти цікавишся моїми лижними успіхами, – мовив він нарешті вдячно.

Мумі-троль зачудовано витріщився на Гемуля. Ні, так не можна.

– Але ж ті схили небезпечні! – вигукнув він.

– Тільки не для мене, – запишнився Гемуль. – Дякую, що хвилюєшся за мене, але я люблю стрімкі спуски!

– Але ж там зовсім прямовисні схили! – уже кричав Мумі-троль. – Вони зриваються у провалля, на них навіть сніг не затримується! Я помилився, мені раптом пригадалося, що Самотні Гори зовсім не придатні для катання на лижах!

– Ти певний? – здивувався Гемуль.

– Повір мені! – уже майже благав Мумі-троль. – Будь ласка, залишися з нами. Я вчитимуся їздити на лижах…

– Що ж, – мовив Гемуль. – Якщо ви так не хочете мене відпускати, я зостануся.

Після розмови з Гемулем Мумі-троль був надто збуджений, щоб іти додому. Натомість він рушив до моря і почвалав уздовж берега, далеко оминувши купальню.

Що довше йшов, то легше ставало йому на душі, зрештою аж розвеселився, насвистував собі щось під ніс, підкидаючи ногою уламок крижинки.

А потім спроквола почав падати сніг.

То був перший снігопад після Нового Року. Мумі-троль аж нетямився від зачудування. Сніжинки одна за одною лягали на його теплий ніс і відразу танули. Він ловив їх лапкою, щоб на коротку мить помилуватися візерунком; задерши голову вгору, спостерігав, як міріади білих клаптиків летіли йому навстріч, м’якші і легші за пух.

"То ось звідки береться сніг, – думав Мумі-троль. – А мені здавалося, що він росте з землі..."

Потепліло. За пеленою снігу нічого не стало видно. Мумі-троля охопив такий захват, як не раз улітку, коли він талапався у морі. Мумі-троль скинув з себе купальний халат і бухнувся навзнак у снігову кучугуру.

"Зима! – подумав він. – Виявляється, її також можна любити!"

З відчуттям страху, що вона спізнилася, Крихітка Саломея прокинулася, коли вже смерклося, і наступної ж миті згадала про Гемуля.

Саломея зістрибнула з комода, спершу на стілець, потім на підлогу. У вітальні панувала пустка – усі саме обідали в купальні. Крихітка перелізла через підвіконня і поквапилася надвір сніговим лазом, стримуючи плач, що душив їй горло.

Надворі було темно – ні місяця, ані північного сяйва. Падав густий сніг, ліпився до личка та сукенки, заважаючи йти. Вона насилу добрела до снігової хатинки Гемуля, але там також було темно й порожньо. Крихітку Саломею охопила паніка. Замість того, щоб почекати, вона кинулася у завірюху на пошуки Гемуля. Кликала свого коханого Гемуля, але то було все одно, що кричати в подушку. Її мініатюрні сліди враз засипало снігом.

Увечері снігопад припинився.

Ніби тюлева фіранка відслонилася, відкриваючи краєвид аж до замерзлого моря, над яким ген вдалині зависла чорно-синя хмара і сховала сонце.

Мумі-троль заворожено споглядав, як грізно закипала негода. Немов перед останнім драматичним актом піднімалася завіса у театрі. Біла пустельна сцена простягалася аж до небокраю, над узбережжям швидко гусла темрява. Мумі-троль, котрий ніколи в житті не бачив заметілі, подумав, що то насувається гроза. Він налаштував себе не боятися, коли вдарить перший грім.

Але грому не було.

Ані блискавиць.

Натомість над однією з прибережних скель білою шапкою почав здійматися сніговий вихорець. Стривожений вітер дмухав то тут, то там, стелячись понад кригою та перешіптуючись з деревами в ліску. Темна синява розросталася, подмухи набирали силу.

Нараз наче двері розчахнулися від рвучкого пориву вітру, темрява роззявила пащу, вивергаючи мокрий сніг. Сніг уже не сипався згори, а вирував понад землею, завивав, штовхав, ніби жива істота.

У вуха Мумі-тролеві набилося снігу, він втратив рівновагу, і покотився долі, не тямлячись від жаху.

Зник час і зник простір.

Усе, що можна було помацати чи побачити, пропало, – залишився лише зачарований вихор розтанцьо– ваної мокрої пітьми.

Особа досвідчена сказала би, що то розпочала свій довгий важкий шлях весна. Але звідки взятися саме в цю мить, на завіяному хурделицею

березі моря, досвідченій особі? Лише переляканий Мумі-троль поповзом долає натиск вітру в протилежному від дому напрямку.

Він повз і повз, а сніг заліплював очі, громадився кучугурою на його носі. Мумі-троль чимраз більше переконувався: зима заповзялася довести йому остаточно, що він ніколи собі з нею не дасть ради. Спершу обдурила його, загорнувши у витончене мереживо ніжних сніжинок, а потім кинула в обличчя тим гарним снігом, поваливши з ніг. І це тоді, коли він вже готовий був полюбити зиму!

У ньому поволі наростала лють.

Мумі-троль звівся на ноги, намагаючись перекричати віхолу, поскиглюючи, бив лапами сніг, але ніхто його не чув. Зрештою втомився. Обернувся спиною до вітру, звісив безвольно лапки… і лише тоді помітив, що вітер теплий. Вітер затягав його за собою у снігові круговерті, відривав від землі, і Мумі-тролеві здавалося, ніби він летить у повітрі, легкий, мов пушинка.

"Я сам став віхолою, часточкою сніговію, – думав радісно Мумі-троль, заспокоюючись. – Усе, як влітку. Змагаєшся з морськими хвилями, а потім ляжеш на спинку, і хай несуть вони тебе у шумовинні просто у шерех прибою; гойдаєшся собі, мов корок, на воді, а навкруги веселково переливаються бурунці, і враз опиняєшся, сміючись, трохи збентежений, на прибережному піску".

Мумі-троль розпростер лапки і полетів.

– Лякай мене, зимо, скільки хочеш! – захоплено промовляв він сам до себе. – Я тебе розгадав! Ти анітрохи не страшна, треба лиш запізнатися з тобою. Тепер мене вже не ошукаєш!

Зима витанцьовувала з Мумі-тролем, несучи його уздовж берега. Малий отямився аж на засніженому помості причалу, стоячи на голові: у вікні купальні тьмяно мерехтіло тепле світло.

– Ага, то я порятований, – мовив сам до себе розчаровано. – Шкода, що все цікаве починається щойно тоді, коли перестаєш боятися. Уже би й повеселився, але забава скінчилася!

Коли двері відчинилися, випустивши у завірюху клуби теплої пари, Мумі-троль розгледів, що в купальні немає де голці впасти.

– Одна згуба вже є! – вигукнув хтось.

– А хто друга? – запитав Мумі-троль, обтираючи очка від снігу.

– Крихітка Саломея заблукала у завіях, – поважно відказала Вітрогонка.

До Мумі-троля підлетіла склянка гарячого молока.

– Дякую, – кивнув він невидимій мишці. – Саломея ж ніколи не виходила з хати?

– Ми теж цього не можемо збагнути, – мовив Мудрик старший. – Нема сенсу йти на пошуки, доки не скінчиться заметіль. Хтозна, де її шукати. Та, скоріш за все, крихітку, мабуть, приси пало снігом.

– А Гемуль куди подівся? – допитувався далі Мумі-троль.

– Таки подався на пошуки, – сказала Вітрогонка. Вона посміхнулася і додала: – Кажуть, ніби у вас була розмова про Самотні Гори?

– То й що! – гостро відрізав Мумі-троль.

Усмішка Вітрогонки стала ще ширшою.

– У тебе неперевершений талант переконання, – похвалила вона. – Гемуль розповів нам, що схили у Самотніх Горах дуже стрімкі і небезпечні. Він так тішився, що ми його любимо і за нього хвилюємося.

– Але ж я мав на увазі… – почав було Мумі-троль.

– Заспокойся, – урвала його Вітрогонка. – Може, ми ще й полюбимо Гемуля…

Можливо, Гемуль був не надто чутливим і не вмів відчути, як до нього ставляться ті, хто його оточує, зате нюх у нього був ліпший, ніж у пса Бідася. (До того ж, нюх Бідася останнім часом підпсули невтішні думки та прагнення.)

Гемуль розшукав на горищі будиночка Мумі-тролів тенісні ракетки і використав їх замість снігоступів. Він спокійно чалапав по снігу, пробиваючись крізь заметіль, опустивши носа до самої землі, і намагався вловити хоч слабкий запах найменшої крихітки у світі.

Йому спало на гадку зазирнути до своєї снігової домівки. Там він виразно відчув запах Саломеї.

"Манюня була тут, певно, шукала мене, – розчулено подумав Гемуль. – І навіщо вона рушила у завірюху?.."

Нараз у його голові виринула невиразна згадка, що крихітка Саломея щось намагалася йому розповісти, але, напевно, так і не змогла подолати свою сором’язливість.

Доки він тупцяв снігом, картини одна по одній поставали перед його очима: ось крихітка чекає на схилі… ось біжить за ним услід… принюхується до мідного горна… Раптом він аж стетерів: "Та я ж був

такий неґречний до неї!" Ні, докорів сумління він не відчув, з гемулями рідко таке трапляється. Однак йому ще більше закортіло відшукати Саломею…

Отож він уклякнув у снігу, щоб не втратити її запаху. Сахався то в один бік, то в інший – так метушаться від страху маленькі звірята, зачувши небезпеку. Зовсім недавно крихітка була на причалі, та ще й на самісінькому краю помосту, а потім її слід повів угору схилом і згубився.

Гемуль якийсь час розмірковував – що йому завжди давалося дуже важко. А тоді заходився розгрібати лапами сніг. Він розпорпав увесь пагорб. І врешті знайшов щось малесеньке і теплесеньке.

– Не бійся, – сказав він. – Це я.

Гемуль посадив Саломею собі за пазуху, між курткою та светром з вовни лами, і почалапав далі на снігоступах.

Щоправда, ідучи, він майже цілком забув про крихітку Саломею у пазусі, бо усіма думками линув до склянки гарячого морсу.

Наступного дня – а була неділя – вітер улігся. Стало тепло й імлисто. Хто наважувався вийти надвір, поринав у сніг по самого носа. Уся долина стала схожа на іграшковий місячний пейзаж. Кучугури здавалися велетенськими круглими булками, інші набрали обрисів хвилястих гір з гострими верхами. Кожна гіллячка убралася в снігову шапку, а дерева мали вигляд велетенських тортів, скомпонованих кондитером з незвичайною фантазією.

Усі гості висипали на сніг і затіяли колосальну баталію у сніжки. Варення у льоху вже майже не зосталося, зате воно додало сили лапам лісових створінь.

Гемуль сидів на даху дровітні, щосили дмучи у трубу, а поруч примостилася щаслива крихітка Саломея.

Він грав "Тріумфальний марш гемулів" і завершив виконання свого улюбленого музичного твору витіюватим "тратата". Потім обернувся до Мумі-троля і сказав:

– Не хочу тебе засмучувати, та все ж я маю намір податися в Самотні Гори. А наступної зими обіцяю навчити тебе кататися на лижах!

– Але ж я тобі казав... – почав було Мумі-троль сту– бовано.

– Знаю, знаю... – урвав його Гемуль. – То було раніше, а тепер, після густого снігопаду, схили стали ідеальними для спуску. А яке там свіже повітря!

Мумі-троль зиркнув на Вітрогонку.

Вона мовчки кивнула головою, що означало: "Хай собі іде. Усе вже з’ясовано і влаштується само по собі".

Мумі-троль повернувся до будиночка, відчиниі стулки кахляної печі. Спершу він спробував викликати свого пращура з допомогою тихого розпізнавального сигналу, що звучав приблизно як "фювіть, фювіть". Однак пращур не відгукувався.

"Занедбав я спілкування з ним, – подумав Мумі-троль. – Однак те, що у нас відбувається зараз, набагато цікавіше за події тисячолітньої давності..."

Потім він вийняв з печі великий слоїк з полуничним варенням і вугликом написав на паперовій наліпці: "Моєму давньому приятелеві Гемулеві".

Того вечора псові Бідасеві довелося важко попрацювати лапами, прокладаючи собі шлях крізь снігові замети до свого пагорбка смутку. Щоразу, коли Бідась приходив сюди посумувати, горбик потроху підростав, а зараз його цілком замело снігом. Самотні Гори загорнулися снігом по самі шпилі і височіли перед ним у вишуканих білих шатах. Була безмісячна ніч, але зорі виблискували незвично яскраво у вологому повітрі. Десь далеко прогуркотіла снігова лавина. Бідась сів, чекаючи на вовків.

Цієї ночі чекати їх довелося довго.

Він уявив собі, як вони біжать по снігу – сірі, великі, сильні – як раптово зупиняються, зачувши його виття на узліссі.

Можливо, думають у ту мить: "Певно, товариш… А може, родич по крові, з яким гарно було би познайомитися…"

Думка схвилювала Бідася і додала зухвалості його фантазіям. Він вимережував свої мрії, чекаючи, доки озвуться побратими. Ось на узгір'ї віддалік з'являється вовча зграя… Вовки біжать йому назустріч… Привітно вимахуючи хвостами… Та враз Бідась пригадав, що справжні вовки ніколи не вимахують хвостами. Але то дурниця… Так чи інак, вони прийшли… Упізнали його… Вовки нарешті вирішили, що він, Бідась, має право приєднатися до їхньої зграї…

Небезпечні тенета мрій сповили самотнього песика, він задер морду до зірок і завив.

Одразу ж відізвалися вовки. Та так близько, що Бідася охопив жах, і він зробив розпачливу спробу заритися у сніг. Звідусюди навколо нього спалахнули у темряві очі.

Раптом вовки замовкли. Вони оточили песика колом, коло щораз більше звужувалося.

Бідась замахав хвостом і ледь чутно пискнув, однак вовки грізно мовчали. Він стягнув з вух вовняну шапочку і підкинув її в повітря, демонструючи свої добрі наміри та бажання погратися з вовками. Та вовки навіть не глянули на шапочку. Бідась нараз збагнув, що допустився помилки. Вовки не його побратими, дружба з ними неможлива… Виходу жодного: його зжеруть, і добре, якщо встигне хоч подумати, що поводився мов осел. Бідась підібгав хвоста: "Як шкода… А міг би собі висиплятися ночами, замість сидіти отут в снігу і так розпачливо тужити…"

Вовки підступилися ближче.

Зненацька дзвінкий гук пронизав ліс. Від розкотистої музики духової труби обсипався сніг з дерев, а жовті очиська заблимали у темряві. За мить вовків наче вітром здуло, а Бідась самотньо скулився біля своєї шапочки. То Гемуль спинався на своїх широких снігоступах угору схилом.

У його наплічнику дрімала, прислухаючись до музики, розморена теплом крихітка Саломея.

– О, то ти тут сидиш, маленький песику! – здивувався Гемуль. – Давно мене чекаєш?

– Ні, – відказав Бідась.

– Скоро під ногами з’явиться тверда кірка, – весело сповістив Гемуль. – А коли доберемося до Самотніх Гір, я почастую тебе гарячим молоком з термоса.

І Гемуль, не обертаючись, рушив далі.

Бідась почовгав за ним. Це видалося йому найправильнішим рішенням у цій ситуації.

Розділ шостий

Перша весна

Після першої весняної сніжниці у Долину прийшли неспокій та зміни. Гості ще більше затужили за домівками. Один по одному вони покидали будинок Мумі-тролів, здебільшого поночі, коли сніг підмерзав і йти було легше. Дехто змайстрував собі лижі, і кожен прихопив принаймні одного слоїка з варенням. Ті, що вирушили в дорогу наостанку, змушені були поділитися перетертою з цукром журавлиною.

Зрештою постаті останніх гостей гайнули через місток, льох спорожнів.

– Ми знову залишилися самі, – мовила Вітрогонка. – Ти, я та ще Маленька Мю. А загадкові створіннячка заховалися до наступної зими.

– Так мені й не пощастило побачити отого з посрібленими рогами, – скорботно зронив Мумі-троль. – І отих крихіток на довгих ніжках, що дріботіли кригою… Чи отого чорного з велетенськими очима, що промайнув понад полум’ям…

– То зимові істоти, – мовила Вітрогонка. – Хіба не чуєш – скоро настане весна?

Мумі-троль заперечно похитав головою.

– Ще надто рано. Я її не відчуваю…

Вітрогонка вивернула навиворіт блакитним боком догори свою червону шапочку.

– Я завжди так роблю, занюхавши весну, – пояснила вона, вмостилася на ляді криниці і заспівала:

Я Вітрогонка,

Яка вивернула навиворіт свою шапочку!

Я Вітрогонка,

Котра вловила нюхом теплі вітри.

Тепер прийдуть великі шторми.

Тепер прогуркочуть грізні лавини.

Обернеться Земля,

І все переміниться,

Усі поскидають теплі вовняні штани

І заховають їх до шафи.

Одного вечора, коли Мумі-троль повертався з купальні додому, він зненацька зупинився і нашорошив вушка.

Ніч була імлиста, тепла, сповнена шурхоту. Дерева давно вже струсили з себе сніг, чутно було, як вони тріпочуть віттям у темряві.

Здалеку, з півдня, налетів тугий вітер. Мумі-троль чув, як він ломився крізь ліс, шугнув повз нього і помчав у гори. Злива водяних крапель сипонула з дерев у потемнілий сніг.

Мумі-троль задер носа і принюхався. Може, то пахла земля. "Таки мала рацію Вітрогонка, – думав він, ідучи далі. – Весна й справді прийшла…"

Уперше за довгий час Мумі-троль пильно приглянувся до своїх Тата і Мами, котрі солодко спали. Він потримав гасову лампу над Хропсею, замислено розглядаючи її гривку. Хропсина гривка виблискувала у світлі каганця – вона була справді гарненькою. Щойно прокинувшись, Хропся сторчголов кинеться до одежної шафи і добуде з її надр свого зеленого весняного капелюшка. Завжди так робила!

Мумі-троль відставив каганця на поличку кахляної печі, роззирнувся по вітальні. Жахлива картина! Більшість речей роздаровано, позичено або й просто украдено якимсь легковажним гостем. А те, що зосталося, перебувало у жалюгідному стані. Кухня переповнена брудним посудом. Вогонь під котлом, що огрівав увесь будинок, ледь жеврів, бо закінчилися дрова. Льох порожній. Віконна шибка розбита…

Мумі-троль замислився. Дахівкою з гуркотом зсувався мокрий сніг і гепався додолу. Угорі вікна з південного боку раптом з’явився клаптик захмареного нічного неба.

Мумі-троль підійшов до вхідних дверей, спробував їх відчинити. Наче трохи піддалися. Тоді він вперся лапами в підлогу і щосили натиснув плечем.

Поволі-поволі двері відчинялися, посуваючи собою сніговий замет. Мумі-троль налягав доти, аж двері розчахнулися навстіж у чорну ніч.

Вітер увірвався до вітальні. Він здмухнув пил з тюлю на кришталевій люстрі, здійняв вихор попелу в кахляній печі, затріпотів глянцевими картинками, наліпленими на стінах. Одна з них відчепилася і вилетіла надвір.

Вітальню наповнили пахощі ночі та соснового лісу. Мумі-троль подумав: "Це добре. Інколи треба провітрювати свою родину..." Він вийшов на сходи, вдивляючись у вогку темряву.

– Тепер я маю усе, – мовив Мумі-троль сам до себе. – Маю увесь рік! Навіть зиму! Я перший у світі Мумі-троль, який не впадав у зимовий сон!

Розказана зимова історія мала би завершитися, власне кажучи, на цьому місці. Перша весняна ніч з вітрюганом, що увірвався до вітальні, – чим не помпезне закінчення розповіді? А решту читач міг би домислити собі й сам. Але то скидалось би на шахрайство.

Нікому не під силу абсолютно точно передбачити, що сказала Мама, прокинувшись. І чи дозволено пращурові залишити за собою помешкання у кахляній печі. Чи встигне Нюхмумрик повернутися в Долину Мумі-тролів до закінчення книжки. Чи не замерзла Доня Мюмлі, позбувшись прихистку в картонній пачці. Де замешкає Вітрогонка, коли купальня знову стане купальнею. Та ще багато інших речей просто неможливо передбачити.

Тому найправильніше рішення – продовжити розповідь.

Насамперед важливим є скресання криги. Подія настільки драматична, що негоже її оминути увагою.

Надійшов таємничий місяць – місяць усуціль сонячних днів, крапотіння з дахів, вітрів та непосидючих хмарин, морозних ночей, коли розмоклий за день сніг підмерзав, а місяць засліплював своїм сяйвом. Мумі-троль схвильовано метався Долиною, у голові йому мало не паморочилося від передчуттів та гордощів.

Надходила весна, але не така, якою він собі її уявляв, не та весна, яка мала б його звільнити від чужого й ворожого світу, а природне

продовження усього того, що він пережив, подолав і до чого зумів призвичаїтися.

Мумі-троль сподівався, що весна надходитиме довго, щоб якнайдовше утримати в собі тремке її очікування. Кожного ранку він майже боявся, що диво пробудження його родини станеться саме нині. Пересувався він дуже обережно, пильнуючи, аби щось не перекинути у вітальні. А потім чимдуж біг у Долину, принюхувався до нових пахощів, приглядався, що ж змінилося за ніч.

З південного боку дровітні оголився клаптик чорної землі. Берези огорнулися ніжним рожевуватим серпанком, помітним лише здалеку. Сонце припікало замети, які стали крихкими й потріскалися, мов скло. Крига потемніла, здавалося, ніби море просвічується крізь неї.

Маленька Мю і далі невтомно ковзалася по кризі. Тільки тепер змінила бляшані покришки від слоїків на кухонні ножі, прив’язані до черевичків ребром. Інколи Мумі-тролеві потрапляли на очі вималювані нею вісімки на кризі, але сама вона – дуже зрідка. Крихітка ніколи не потребувала товариства для забави. Що б вона не думала про весну – подобалася та їй чи ні – Мю не мала наміру ані з ким ділитися своїми враженнями.

Вітрогонка прибирала у купальні. До блиску понатирала зелені та червоні шибки вікон, щоб першим мухам було затишно, вивісила на сонце купальні халати і спробувала полагодити гумового гемуля.

– Ось тепер купальня знову стане купальнею, – мовила вона. – А потім, коли надійде тепло і все навколо зазеленіє, ти лежатимеш на животику на теплих дошках помосту і наслухатимеш, як хлюпочуть біля берега хвилі…

– Чому ти не казала мені цього взимку? – дорікнув їй Мумі-троль. – Такі слова мене б розрадили. Пригадуєш, я якось сказав: "Ось тут росли

яблуні". А ти мені відповіла: "А зараз росте сніг!" Хіба ти не розуміла, як мені сумно?

Вітрогонка знизала плечима.

– До всього треба допетрати самому, – мовила вона. – І перепустити через себе.

Сонце припікало усе дужче. Випалило діри й рит– вини у кризі, море під нею хвилювалося, намагаючись вирватись з крижаного полону.

Ген за крайнебом тинялися туди-сюди шторми й буревії.

Ночами Мумі-троль, лежачи без сну, чув, як потріскували й поскрипували стіни будинку.

Пращур не давався чути. Він позачиняв за собою усі дверцята й втулки кахляної печі, можливо, знову поринув у світ тисячолітньої давності. Шнур від пічної втулки, який теліпався у просвіті між піччю та стіною, зник, а разом з ним зникли китички, бісер та інші розкішні речі.

"Напевно, вони йому сподобалися", – подумав Мумі-троль.

Він уже не ночував у кошику з тирсою, а перебрався у своє ліжечко. Уранці сонце чимраз глибше зазирало до вітальні, зі здивуванням висвітлюючи павутиння та ковтюхи пилюки. Найбільші ковтюхи, котрі набрали округлої форми й нагадували живих істот, Мумі-троль виносив на ґанок, а менші катулялися собі, куди хотіли.

Земля під південним вікном прогрілася, у ній став помітним рух: розтріскувалися брунатні цибульки, а тонкі ниточки корінців жадібно всмоктували вологу з розталого снігу.

І ось одного вітряного дня, перед самим смеркланням, з боку моря долинув потужний величний хруст.

– Ага, – сказала Вітрогонка, відставляючи набік горнятко з чаєм. – Почалася весняна канонада!

Крига поволі здулася, і знову прокотився гуркіт.

Мумі-троль вискочив з купальні під повіви теплого вітру, щоб послухати весняні туркоти.

– Поглянь, он котиться море, – озвалася Вітрогонка у нього з-поза плеча.

Ген вдалині вирувало біле шумовиння, злі й голодні хвилі шмат за шматом пожирали зимовий панцир. Ось кригою пробігла, звиваючись то в один, то в інший бік чорна тріщина, їй забракло снаги, і вона спинила свій біг. Море знову здибилося. Щілин побільшало. Вони стали ширшими.

– Я вже знаю, кому зараз п’яти горітимуть, – буркнула Вітрогонка.

Маленька Мю помітила, що на морі щось відбувається, але просто не могла не піддатися спокусі ще повозитися на ковзанах. Цікавість гнала її до краю крижини, де вже вирувала вода. На самому окрайці перед носом у моря вона гордо утнула віртуозну вісімку. Потім розвернулася і щодуху помчала потрісканою кригою назад до берега.

Спершу це були ледь помітні тріщинки, які ніби волали до неї: "Небезпека!" Крига вигиналася, то здіймалася угору, то опускалася, інколи лунав оглушливий хрускіт, немов святковий і водночас руйнівний гарматний салют, від якого мурашки бігали по спині Маленької Мю. Вона аж нетямилася від захвату.

"Тільки би цим дурням не спало на гадку кинутися мені на порятунок, – думала вона. – Зіпсували б мені усе свято!"

Маленька Мю щосили налягла на ковзани, аж леза кухонних ножів повикривлялися, але берег чомусь не ставав ближчим.

Ось тріщини розширилися і стали ріками. Сердита хвиля вирвалася на волю.

Раптом море обернулося на розсип крижаних острівців, які з гуркотом вдаряли один до одного. На одному з них стояла Маленька Мю, спостерігаючи, як смуга води стає чимраз ширшою, і думала й без тіні страху: "Гарна то була пригода!"

Мумі-троль кинувся рятувати приятельку. Вітрогонка дивилася якийсь час йому вслід, а потім подалася до купальні гріти воду.

"Так-так, – думала вона, зітхаючи. – Усе, як в описах пригод. Рятувати і бути порятованим… Хотілось, аби комусь таки спало на думку написати про тих, хто намагався відігріти горе-героїв після їхніх небезпечних виправ!"

Мумі-троль на бігу помітив вузьку шпарку, що сунулася по кризі крок у крок разом з ним. Він відчув, як крига здулася під натиском хвилі, розкололася і загойдалася на воді.

Маленька Мю непорушно стояла на своєму уламку крижини й спостерігала за розпачливими стрибками Мумі-троля. Він скидався на гумового м’ячика з вибалушеними від напруги та зосередженості очима. Коли він врешті дістався до Маленької Мю, вона простягнула до нього рученята і попросила:

– Посади мене собі на голову, щоб я могла зістрибнути, як буде непереливки…

Мю вмостилася на голові Мумі-троля, міцно ухопившись за його вушка, й скомандувала:

– До берега кроком руш!

Мумі-троль мигцем глипнув убік купальні. З комина вився дим, але на причалі ніхто не стояв, стривожено вдивляючись у далину. На якусь мить він завагався, від гіркого розчарування йому аж лапки підкосилися.

– Рушай! Чого стоїш! – кричала Маленька Мю.

І Мумі-троль пострибав з крижини на крижину. Він стрибав очманіло, зціпивши міцно зуби, а лапи підгиналися і тремтіли від напруги. Щоразу, коли долав просвіт між крижинами, хвилі зрошували його животик холодним душем.

Увесь крижаний панцир поколовся на уламки, а хвилі витанцьовували вальс.

– Дотримуйся ритму! – верещала над вухом Маленька Мю. – Ось надходить хвиля… Зараз відчуєш її під ногами… Стрибай!

Мумі-троль перестрибував на іншу крижину в ту мить, коли підкочувалася хвиля і піднімала його уламок криги.

– Раз-два-три! Раз-два-три! – лічила Маленька Мю у ритмі вальсу. – Раз-два-три – зачекай! – Раз-два– три – стрибай!

Лапи у Мумі-троля нестримно тремтіли, животик покрився льодяними бурульками. Раптом захмарене небо розчахнулося червоним заходом сонця, крига і морські хвилі спалахнули багрянцем, аж очам стало боляче. Промені пригрівали тепер спинку Мумі-тролеві, але живіт немилосердно мерз – здавалося, увесь жорстокий світ заповзявся танцювати з ним вальс.

З віконця купальні Вітрогонка уважно стежила за подіями на кризі, повз її увагу не пройшло, що ситуація загострюється.

"Ой-ой-ой! – подумала вона. – Що я накоїла! Він же не знає, що я увесь час уважно стежу за ним!"

Вона вибігла на поміст причалу і закричала щодуху: "Браво!"

Але було вже надто пізно.

Мумі-троль не втримався на останній крижині і булькнув у море по самі вуха; маленька зухвала крижинка раз у раз гупала його по потилиці.

Маленька Мю випустила з рук його вушка і довгим стрибком опинилася на суходолі. Дивовижно, як спритно дають собі раду маленькі мю.

– Хапайся! – Вітрогонка простягнула Мумі-тролеві свою міцну лапу. Вона лежала на животі на дерев’яній пральній дошці Мумі-мами і дивилася просто у вічі наляканому Мумі-тролеві.

– Ось так, ось так, – примовляла вона, поволі витягуючи Мумі-троля з води на кригу.

Мумі-троль вибрався на прибережну рінь і ображено буркнув:

– Ти навіть не виглянула подивитися, як я рятував Мю!

– Я спостерігала через вікно, – винувато відповіла Вітрогонка. – Ходімо до купальні. Тобі треба зігрітися.

– Ні, я піду додому, – вперся Мумі-троль. Він звівся на ноги і, перечіпаючись, подався геть.

– А теплий морс! – гукала йому услід Вітрогонка. – Не забудь випити чогось гарячого!

Стежка розкисла від талого снігу, Мумі-троль відчував під лапами кожен корінець і глицю. Ноги усе ще йому підгиналися, а від холоду він аж зубами цокотів.

Мумі-троль ледве головою повів, коли стежку йому перебігло маленьке білченя.

– Щасливої весни! – побажало мимохідь білченя.

– Не така вона вже й щаслива, – відказав Мумі-троль, не спиняючись.

Раптом він різко загальмував і витріщився на білченя. У того був великий пухнастий хвостик, що виблискував у промінні призахідного сонця.

– Ти називаєшся Білченям з гарним хвостиком? – запитав Мумі-троль, ще не вірячи очам.

– Звичайно.

– Це ти!? – вигукнув Мумі-троль. – Справді, ти? Оте білченя, що зустрілося з Крижаною Панею?

– Не пам’ятаю… – відповіло білченя. – Ти ж знаєш, я таке забудькувате!

– Спробуй пригадати, – наполягав Мумі-троль. – Невже не пам’ятаєш чудового кубельця з вовняних клубочків?

Білченя пошкрябалося за вушком, напружено думаючи.

– У мене багато було кубелець. З вовняних клубочків і без них… З вовняних клубків – найліпше!

З тими словами білченя безтурботно пострибало до лісу.

"З білченям з’ясую згодом, – подумав Мумі-троль. – Зараз я надто замерз. Треба чимшвидше дістатися дому…"

І він голосно пчихнув, бо вперше у своєму житті по– справжньому застудився.

Вогонь під казаном у льоху зовсім погас, тож у вітальні було страшенно холодно.

Мумі-троль накладав на свого змерзлого животика один плед за іншим, але ніяк не міг зігрітися. Лапки крутило до болю і гостро шпигало в горлі. Життя враз видалося страшенно сумним, а ніс став чужим, наче й не його. Мумі-троль спробував загорнути у плед свого холодного, мов крижинка, хвоста і знову пчихнув.

Від пчиху прокинулася Мумі-мама.

Вона не чула канонади, коли розколювалася крига, не чула завивання сніговиці у димарі кахляної печі, не розбудили її чисельні метушливі гості, ані будильники, що видзвонювали усю зиму.

А тут раптом Мама розплющила очі і, цілком прокинувшись, сіла на постелі.

– Ось ти й застудився, – мовила вона.

– Мамо, – цокаючи зубами, скрикнув Мумі-троль, – якби ж то я напевне знав, що це те саме білченя, а не інше!

Мама встала з ліжка і подалася прямісінько до кухні заварити гарячого морсу.

– Там не прибрано і посуд немитий, – жалібним голосом гукнув їй навздогін Мумі-троль.

– Не хвилюйся, – заспокоїла його Мама. – Усе влаштується…

За відром на сміття вона знайшла кілька цурпалків, вийняла зі своєї потаємної шафки чорносмородиновий морс, принесла якийсь порошок та байковий шалик.

Коли вода закипіла, Мама всипала до неї порошок – дуже дієвий засіб від застуди, – додала цукру, натертого імбиру, видушила сік підсохлої цитрини. Цитрини Мама завжди зберігала за повстяною грілкою на кавник, що стояла на верхній поличці у шафці.

Зараз грілки там не було. Та й кавника теж. Але Мумі-мама того навіть не помітила. Про всяк випадок вона почаклувала трохи над зготованими ліками, промовляючи якісь чарівні заклинання, яких навчилася ще від своєї бабусі, а потім віднесла напій до вітальні синочкові:

– Випий ось це, доки тепле…

Мумі-троль випив ліки, ніжне тепло розлилося по його перемерзлому животику.

– Мамо, – озвався він. – Мені так багато треба тобі пояснити…

– Спершу поспи, – звеліла Мама, загортаючи синочкові шию шаликом.

– Одну річ таки мушу тобі сказати, – сонно пробурмотів Мумі-троль. – Пообіцяй, що не розпалюватимеш вогонь у печі! Там мешкає наш пращур…

– Звичайно, не буду розпалювати, – запевнила малого Мама.

Мумі-троль враз відчув, як його огорнули тепло, спокій і полегша, що більше ні за що не доведеться нести тягар відповідальності. Він тихенько зітхнув, уткнувся носом у подушку і миттю заснув.

Мумі-мама сиділа на ґанку і з допомогою збільшувального скла палила фотоплівку. Плівка тліла й плавилася, гострий приємний запах диму лоскотав Мамі ніздрі.

Під теплим сонячним промінням ґанок аж парував, однак у затінку холод проймав до кісток.

– Узагалі, слід би прокидатися навесні трохи раніше, – зауважила Мама.

– Ваша правда! – радо підхопила Вітрогонка. – Він ще спить?

Мама кивнула головою.

– Бачили б ви, як він стрибав по крижинах! – гордо сказала Маленька Мю. – Хто б подумав, що Мумі-троль, котрий усю зиму скиглив і обклеював стіни листівками, здатний на таке!

– Я знаю, – мовила Мама. – Бачила ті картинки… Йому, напевно, було страшенно сумно і самотньо.

– А потім він знайшов якогось свого старого пращура, – вела далі Мю.

– Хай він про це сам розкаже, коли прокинеться, – запропонувала Мама Мумі-троля. – Бачу, ви не нудьгували, доки я спала.

Ось плівка згоріла дотла, Мама навіть примудрилася висмалити чорну дірку у ґанку.

– Наступної весни мушу прокинутися раніше за інших, – повторила вона. – Щоб у тиші і спокої зайнятися любими серцю справами.

Коли Мумі-троль нарешті прокинувся, горло вже не боліло.

Він помітив, що Мама зняла з кришталевої люстри тюлевий чохол, а на вікна повісила фіранки. Меблі стояли на своїх колишніх місцях, розбита віконна шибка закладена картоном, з кутків позникали ков–тюхи пилюки.

Однак мотлох, полишений пращуром перед дверцятами кахляної печі, стояв неторканий. На клапті паперу поруч старанно було виведено: "НЕ ЧІПАТИ!" З кухні долинав заспокійливий брязкіт – Мама мила посуд.

"Розповісти їй про того, що мешкає під посудним столиком? – подумав Мумі-троль. – Мабуть, не варто…"

Він замислився, чи не похворіти йому іще трішки, щоб насолодитися маминою опікою. Та потім вирішив, що набагато цікавіше самому заопікуватися Мамою. Він увійшов до кухні і сказав:

– Ходімо, я покажу тобі сніг!

Мумі-мама одразу ж покинула миття посуду і вийшла разом з Мумі-тролем на сонечко.

– Його вже небагато зосталося, – пояснив Мумі-троль. – А бачила б ти, що тут діялося взимку! Будинок замело геть по дах! Можна було провалитися по самого носа! Розумієш, сніг падає з неба у вигляді маленьких холодних зірочок, а угорі, у чорній чорноті, висять і гойдаються сині й зелені фіранки…

– Гарно!.. – промовила Мама.

– Ага! А ще узимку возяться по снігу, – розповідав далі Мумі-троль. – Це називається "ходити на лижах". Летиш униз, наче блискавка, здіймаючи за собою хмару снігової куряви, і, якщо не дивитися попереду себе, то можна розбитися!

– Що ти кажеш! – вражено скрикнула Мумі-мама. – Для цього беруть до вжитку таці з хати?

– Ні, таці ліпше підходять для криги, – знітився Мумі-троль.

– Хто би подумав, – мовила Мумі-мама, мружачись до сонця. – Життя – незвичайна штука! Я завжди вважала, що срібну тацю можна використовувати тільки для подавання їжі, а виявляється, вона й на інше може згодитися! А варення? Вічно всі бурчать, навіщо я варю стільки варення, а тут – на тобі маєш, нічого не зосталося!

Мумі-троль почервонів по самі вуха.

– Мю розповіла тобі… – почав було він.

– Звичайно, – підхопила Мумі-мама. – Дуже тобі дякую, що ти потурбувався про гостей, і мені тепер не доведеться паленіти від сорому! А ще знаєш, у будинку стало просторіше без килимів та купи дріб’язку. Та й прибирати так часто не треба буде!

Мама взяла в лапи трохи снігу, скатуляла снігову кульку і, що властиво усім мамам, пожбурила її не надто далеко.

– Пхе, – засміялася вона. – Навіть Бідась шпурнув би ліпше.

– Мамусю! – скрикнув Мумі-троль. – Я тебе так страшенно люблю!

Вони обоє поволі побрели униз до містка, де висіла поштова скринька, але пошта ще не надходила. Вечірнє сонце кинуло в Долину довгі тіні, навколо панували дивовижна тиша і спокій.

Мумі-мама сіла на поруччя містка і сказала:

– А тепер я б хотіла нарешті почути трохи більше про нашого пращура.

Наступного ранку прокинулася уся родина. Прокинулася, як і належить прокидатися навесні, – від голосного, веселого тренькання катеринки.

Вітрогонка у своїй одягненій навиворіт блакитній шапочці стояла під дахом, з якого дзвінко крапотіло, крутила корбу катеринки, а сонце виблискувало у срібних оздобах інструменту.

Біля неї стояла Маленька Мю, дещо горда й трішки зніяковіла, бо вона спробувала власними лапками змайструвати нову грілку для кавника і відполірувати піском срібну тацю. Ні одному, ані іншому не пішло те на користь, але, можливо, добрі наміри важливіші за результат.

З боку пагорбка надходила заспана Мюмля, волочачи за собою килимок з вітальні, у якому вона проспала усеньку зиму.

Того дня весна вирішила бути не так романтично-поетичною, як веселою та задерикуватою. Вона пожбурила в небо безліч маленьких непосидючих хмаринок, змела з даху останні рештки снігу, випустила по всіх усюдах дзюркотливі струмки і взагалі бавилася в квітень.

– Я прокинулася! – загукала окрилена новими сподіваннями Хропся.

Мумі-троль привітно потерся носом до її носика:

– З гарною весною вітаю!

У ту мить Мумі-троль замислився, чи зуміє він коли-небудь розповісти їй про свої зимові враження так, щоб вона зрозуміла. Він дивився услід Хропсі, коли та кинулася до шафи за своїм зеленим весняним капелюшком.

Мумі-троль бачив, як Мумі-тато похапцем схопив в оберемок вітрометр[9] та лопату і вийшов на ґанок.

Вітрогонка без угаву крутила корбу катеринки, а сонце світило в Долині так, ніби усі сили природи хотіли попросити вибачення за те, що були такі непривітні до своїх найменших створінь.

"Сьогодні повернеться Нюхмумрик! – подумав Мумі-троль. – Нині дуже сприятливий день для повернення додому!"

Мумі-троль стояв на ґанку, спостерігаючи за жвавою та веселою, як і кожної весни, метушнею своєї родини. Він перехопив погляд Вітрогонки. На закінчення вона зіграла на катеринці вальс і сказала:

– Купальня вже звільнилася!

– Гадаю, що єдиною особою, яка віднині може мешкати у купальні, є, власне, Вітрогонка, – мовила Мумі-мама. – До того ж, купальні – то таке міщанство! Переодягнутися до купелю можна й на пляжі…

– Велике спасибі, – подякувала Вітрогонка. – Я подумаю над вашою пропозицією.

І вона рушила далі, углиб Долини, виграючи на катеринці й будячи решту сонних звірят-лісовенят.

Хропся тим часом знайшла перший відважний пуп’янок весняного крокуса. Він виткнувся з нагрітої землі під розбитим вікном і ще навіть не встиг позеленіти.

– Поставимо над ним слоїк, – запропонувала Хропся. – Щоб він не замерз у холодну ніч.

– Не треба цього робити, – заперечив Мумі-троль. – Хай сам собі дає раду. Я думаю, що подолання труднощів піде йому тільки на користь.

Раптом Мумі-троль відчув себе таким щасливим, що негайно захотів зостатися на самоті з собою і почалапав перевальцем до дровітні. А коли, зайшовши за дровітню, зник родині з очей, кинувся бігти. Він біг по талому снігу, сонце пригрівало його в спинку; біг просто так, знічев’я, безтурботно і без мети – від надміру щастя.

Мумі-троль добрався до берега моря, вибіг на причал, ускочив до порожньої купальні, по якій гуляв вітер. Потім сів на східцях, на які накочувалися хвилі весняного моря.

Сюди ледь долітали звуки катеринки, що вигравала десь далеко в Долині.

Мумі-троль заплющив очі й спробував уявити, як то було, коли крижаний панцир моря зливався на крайобрії з зимовою пітьмою.